

Caracterització i marc dels mètodes qualitatius en la investigació psicològica i social

Objectius

En general, aquest mòdul es proposa que l'estudiant compregui el valor i la utilitat dels mètodes qualitatius.

Això s'assolirà mitjançant els objectius particulars següents:

- Conèixer i retenir els referents històrics i epistemològics essencials dels mètodes qualitatius des del segle XIX (naixement de les ciències socials) fins al moment actual.
- Conèixer bé els criteris de científicitat pels que es regeixen les ciències naturals i, a partir d'aquest coneixement, assimilar aquelles peculiaritats de les ciències socials que demanen l'ús dels mètodes qualitatius.
- Saber-se situar respecte als principals eixos de decisió metodològica en una investigació del comportament i entendre les raons de l'elecció qualitativa en cadascun.
- Comprendre la metodologia qualitativa de tal manera que permeti entendre-la com una alternativa a la vegada àmplia i complementària respecte a la quantitativa.

Planificació de l'aprenentatge

Mòdul 1. Caracterització i marc dels mètodes qualitatius en la investigació psicològica i social					
Títol unitats	Objectius	Nuclis de coneixement	Activitats	Lectures obligatòries	Temps
Fonaments epistemològics i històrics dels mètodes qualitatius	Conèixer els referents històrics i epistemològics essencials dels mètodes qualitatius des del segle XIX (naixement de les ciències socials) fins al moment actual.	Les arrels històriques La crítica actual a la quantificació i al positivisme	Trobar elements d'investigació qualitativa en un text d'Engels. Situat un text d'R. Barker, crític amb la psicologia, en relació amb l'acceptació o rebuig del positivisme per part d'aquesta ciència.		2 h
Les ciències socials comparades amb les ciències naturals	Conèixer bé els criteris de científicitat pels quals es regeixen les ciències naturals i, a partir d'aquest coneixement, assimilar aquelles peculiaritats de les ciències socials que justifiquen l'ús dels mètodes qualitatius.	Criteris de científicitat Diferències entre ciències naturals i socials (incloent-hi la psicologia)	Fer sobre dos temes proposats exercicis de contextualització de l'objecte d'estudi psicològic en diversos nivells d'anàlisi. Sobre un tema proposat fer un exercici de revisió de fonts possibles de variabilitat intraindividual i interindividual.	C. Riba (1992). Marco de referencia general de la investigación educativa en tanto que disciplina social. A J. Rué (Ed.), <i>Investigar para innovar en educación</i> (pp. 61-80). Bellaterra: Publicacions de la UAB.	3 h
Dilemes i eleccions del científic qualitatiu	Saber-se situar respecte als principals eixos de decisió metodològica en una investigació del comportament i	El dilema universal-singular o les eleccions tocant a l'abast de la generalització El dilema simple-complex o les	A partir d'un altre text d'R. Barker, reflexionar sobre la possible descompensació entre observació i experimentació en les ciències del comportament (reflexió		6-7 h

	entendre les raons de l'elecció qualitativa en cada un d'ells.	<p>eleccions tocant a la globalitat de l'enfocament</p> <p>El dilema subjectiu-objectiu o les eleccions tocant al grau de participació de l'observador</p> <p>El dilema informació-significat o les eleccions tocant al nivell de codificació del comportament</p>	<p>orientada per una sèrie de preguntes).</p> <p>Pensar sobre la relació entre els conceptes "multivariant" i "holístic" i escriure'n un breu comentari.</p> <p>Lectura d'un text fonamental d'A. Schutz sobre la relativitat de l'oposició subjectiu-objectiu. A continuació cal respondre preguntes obertes sobre el tema.</p> <p>Anàlisi d'una il·lustració en relació amb la qualitat ètica o èmica del seu contingut segons diversos observadors possibles.</p> <p>L'estudiant ha de pensar en diverses vies de control de la informació verbal després de llegir un resum de "Why not ask them" de Rom Harré.</p>		
Perfil i abast dels mètodes qualitius	Comprendre la metodologia qualitativa de tal manera que li permeti entendre-la com una alternativa a la vegada àmplia i complementària respecte la quantitativa.	<p>La varietat dels mètodes qualitius: semblances i diferències</p> <p>Tradicions i abast dels mètodes qualitius</p>	<p>Exercici: reconèixer coincidències i discrepàncies entre la caracterització de Cook i Reichardt (inclosa) dels mètodes qualitius i la presentada en l'assignatura.</p> <p>Lectura i comentari d'un extracte de Dell Hymes a fi de reflexionar sobre la integració qualitatiu-quantitatiu en el vessant de la seqüenciació ètico-èmica.</p>		3 h

Fonaments epistemològics i històrics dels mètodes qualitius

- Les arrels històriques
- La crítica actual a la quantificació i al positivisme

Les arrels històriques

Al llarg del segle XIX, la lingüística, l'antropologia, la sociologia, la psicologia apareixen o es consoliden com a disciplines científiques, perfilant un altre continent científic: el de les **ciències humanes**.

En aparèixer aquestes disciplines, centrades en el llenguatge, la cultura, les societats, el comportament i la ment humans es planteja una pregunta clau:

Es poden estudiar els temes de les ciències humanes com s'estudien els de la física?

Es pot estudiar un pensament, el suïcidi, les diferències de classe, els rituals religiosos, com s'estudien les òrbites dels planetes, el recorregut d'un raig de llum o la relació, en un gas, entre pressió, volum i temperatura?

El naixement dels mètodes qualitius es pot situar en la resposta negativa a aquesta pregunta, en el rebuig a la continuïtat entre la física i les ciències socials.

De fet, en molts casos, el comportament dels animals també exigeix enfocaments metodològics diferents dels de la física i les ciències naturals. Però aquí ens centrarem en el comportament humà. Vegeu, si sentiu curiositat, el text següent:

C. Riba (1990). *La comunicació animal. Un enfocament zoosemiòtic*. Barcelona: Anthropos.

■ La ruptura amb el positivisme

A. Comte (1798/1857) i l'escola positivista van defensar la continuïtat absoluta entre el saber de les ciències naturals i el de les ciències socials o humanes. El mètode científic-natural aplicat per Galileu i Newton als objectes físics havia de ser aplicable als éssers humans.

Aquest és l'aspecte del positivisme científic que ens interessa aquí: la seva defensa de la continuïtat entre les ciències humanes i les naturals. Aquest concepte, és clar, té una accepció molt més àmplia i rica en el marc de la filosofia de la ciència. Per a A. Comte *positiu* vol dir *no especulatiu* com oposat a observable, tangible o provable. Vegeu Boring, E. G. (1988). *Historia de la Psicología Experimental* (p. 655). México: Trillas.

Ja en el mateix segle XIX es produïren diverses reaccions importants contra aquesta visió. Ens centrarem en dues:

- Per a **Max Weber** (1864/1920) el problema fonamental d'una ciència social és saber relacionar **l'experiència viscuda** per les persones i **l'explicació científica** d'aquesta mateixa experiència percebuda pel científic. Per això:
 - L'objectivitat no és una propietat d'allò que estudiem sinó una qualitat del coneixement de qui l'estudia.
 - La formulació en termes lògics o intuïtius dels resultats de l'anàlisi és tan científica com la seva exposició en llenguatge matemàtic.
 - El nucli del treball del sociòleg està en l'estudi de comportaments *tipus* de caire ideal o racional. D'aquesta manera, Weber troba un camí intermig entre la necessitat de lleis universals que demana la física i l'exigència d'atendre la idiosincràsia individual pròpia de les ciències de l'home.
- Per a **Wilhelm Dilthey** (1833/1911) les ciències socials han d'emancipar-se de les ciències naturals. Què ho justifica?
 - Les primeres parlen de la realitat humana en el curs de la història, mentre que les segones parlen de la natura. Aquests dos coneixements són irreductibles.
 - Les ciències socials i del comportament, d'altra banda, són més coherents, ja que estudien fenòmens lligats a la consciència humana mitjançant aquesta mateixa consciència; en canvi, la física pretén conèixer els objectes del món com si existissin fora de la consciència.
 - Per això les ciències de l'home poden i han de conèixer els seus objectes d'estudi directament, vivint-los, experimentant-los.

Cal tenir present que W. Dilthey es refereix a una física anterior a la teoria de la relativitat i a la mecànica quàntica, una disciplina que encara creia que els objectes són reals en un sentit absolut, que poden ser posseïts al marge de la percepció humana.

■ El positivisme obert o crític

Alguns autors que es podrien considerar positivistes mantenen, però, posicions en les quals s'admeten o es defensen algunes de les reivindicacions pròpies de l'orientació que avui anomenaríem qualitativa.

- Així un pensador com Stuart Mill (1806/1873), que podem considerar un dels pares del mètode experimental, sosté que el coneixement de l'activitat humana requereix no solament l'estudi de veritats materials *sinó també de realitats psicològiques* (la cursiva és nostra).
- Un dels forjadors del marxisme, F. Engels (1820/1895), escriu l'assaig *La condició de la classe treballadora a Anglaterra el 1844*. Malgrat la seva arrel materialista, fixeuvos que ens diu a la dedicatòria:

"Treballadors! Us dedico una obra en la qual he tractat d'exposar davant dels meus compatriotes alemanys una pintura fidel de les condicions en què esteu, dels vostres sofriments i lluites, de les vostres esperances i plans. He viscut prou temps entre vosaltres per a conèixer quelcom de les vostres circumstàncies; he consagrat a aquest coneixement l'atenció més seriosa. He estudiat diversos documents, oficials i no oficials en la mesura en què hi he pogut tenir accés. Però no m'he conformat amb això, puix que jo volia obtenir més que un simple coneixement *abstracte* del meu tema. Jo us volia veure en les vostres llars, observar-vos en la vostra vida quotidiana, xerrar amb vosaltres dels vostres greuges i condicions, ser testimoni de les vostres lluites contra el poder polític i social dels vostres opressors."

F. Engels (1969). *The condition of the working class in England*. London: Panther. [Obra original publicada el 1845.] (La traducció és nostra.)

Així, doncs, F. Engels recolza la seva feina sobre la base de principis semblants als defensats per M. Weber i W. Dilthey.

N'hi ha edicions en castellà. Per exemple, al costat d'altres obres teniu la comentada en aquest volum: Marx, K. i Engels, F. (1978). *La Sagrada Família. La situación de la clase obrera en Inglaterra*. Barcelona: Crítica. [Publicacions originals entre 1845/1846].

■ L'opció qualitativa en els inicis i el desenvolupament de la psicologia

En la psicologia, els trets principals de la metodologia qualitativa es manifesten aviat.

- W. Wundt, com altres introspeccionistes, accepta, sense dubtar, vies d'estudi de l'ésser humà que avui ens semblarien qualitatives.
- Molts treballs del primer terç del segle XX proposen l'anàlisi de l'experiència personal i l'alliberament de l'estadística, tret que, com veurem, és també característic de les aproximacions qualitatives. En les dècades posteriors el positivisme *dur* de les escoles conductistes imperants no arriba a frenar aquesta tendència.
- La recerca qualitativa es torna a revifar a partir dels anys cinquanta i seixanta del segle XX al llarg de diferents línies de treball com l'etnometodologia, l'etogènia, l'interaccionisme simbòlic, etc.

La vocació de la recerca psicològica pels mètodes qualitatiu s'alimenta de diverses filosofies i epistemologies, força lligades entre elles:

- La fenomenologia de F. Brentano i E. Husserl, amb les nocions d'intencionalitat i de suspensió del judici.

Vegeu Thinés, G. (1978). *Fenomenología y Ciencias de la Conducta*. Madrid: Pirámide.

Es tracta d'un text entenedor i molt il·lustratiu de la influència de la fenomenologia en la ciència psicològica.

- Una part de l'obra de Ludwig Wittgenstein, la més relativista i reivindicativa de la pragmàtica. La pragmàtica és una part de la semiòtica o ciència dels signes que infereix el significat per mitjà de l'ús que hom fa d'aquests mateixos signes. Però aquest ús no es pot saber sense conèixer el **context** en què parla o actua un subjecte.
- L'estructuralisme antropològic i lingüístic, que veu el garbuix d'esdeveniments socioculturals com si estigués lligat en un text o en un sistema lingüístic i, per tant, en el si d'una xarxa de significats.
- El constructivisme de Nelson Goodman, base de la concepció que hi ha moltes versions de cada sector de la realitat en què vivim els éssers humans i totes són dignes de ser conegudes.

En la cita d'F. Engels que hem inclòs més amunt hi ha frases que ens autoritzarien a classificar-lo com un "investigador qualitatiu". A partir de la informació que us hem donat fins ara, assenyaleu almenys dos aspectes del treball d'Engels, tal com ell els presenta, que es podrien considerar qualitius.

La resposta no comporta cap dificultat si penseu el següent: en aquests aspectes s'ha de veure clar que F. Engels enfoca l'estudi de les condicions sociolaborals dels obrers **d'una manera que seria impossible o molt difícil si, en comptes de persones, fossin objectes físics**. Per exemple, es pot xerrar amb un bacteri o amb un mineral volcànic com F. Engels diu que ho ha fet amb els seus subjectes?

Podeu revisar la vostra resposta més endavant, basant-vos en els materials de la unitat "El dilema informació-significat o les eleccions relatives al nivell de codificació del comportament".

Des dels inicis de la psicologia alguns investigadors han optat pels mètodes qualitius a partir d'una ruptura amb el positivisme o d'una postura crítica dins del positivisme.

La crítica actual a la quantificació i al positivisme

Els mètodes qualitius actuals es poden constituir a partir d'una crítica global al positivisme o d'una crítica específica menys radical.

La crítica que fan els partidaris dels mètodes qualitius als enfocaments positivistes i quantitius va adreçada

- no solament a la utilització de mesures, controls o anàlisis estadístiques en l'estudi del comportament humà,
- sinó també a la freqüent despreocupació pel punt de vista del subjecte o de la cultura estudiats, pels seus significats propis i per la seva singularitat.

Tanmateix, aquesta crítica revela dos graus ben diferenciats: una crítica global i una crítica específica.

■ Crítica global al positivisme

Aquest seria el grau més radical i general i es referiria als punts següents:

- En general, els recursos propis del mètode científic-natural es jutgen inadequats per a l'estudi del comportament humà.

Els recursos del mètode serien, bàsicament, la selecció de mostres representatives d'una població, l'operacionalització de variables, les mesures físiques i el control i manipulació de variables en l'experimentació.

La crítica no es referiria a l'estudi de conductes com els reflexos o les respostes fisiològiques, o al de la conducta involuntària, sinó al del comportament ancorat en un entorn social i cultural i significatiu per al propi subjecte: accions intencionals, expressives, comunicatives, instrumentals; execució de plans; rituals, cerimònies; etc.

- En particular, la quantificació de les accions humanes i el formalisme matemàtic excessiu allunyen

perillosament el discurs científic de la realitat personal i de cada dia.

- A més, hi ha la sospita que les escales de mesura no s'adapten als objectes d'estudi sinó que és a l'inrevés, els objectes d'estudi s'adapten als instruments de mesura disponibles.

El més còmode és recórrer a un test o a una escala accessible en el mercat sense plantejar-se si aquest instrument ens donarà realment la informació que desitgem obtenir. En paraules de J. Stoetzel, "el que és accessible és a vegades accessori".

- El positivisme clàssic s'interessa bàsicament per les relacions causals entre els antecedents de les accions humanes i les mateixes accions. No s'ocupa, en canvi, de les relacions **intencionals** i les explicacions **teleològiques** que vinculen cada acció o comportament amb els fets posteriors a ells, mirant al futur i no al passat. Però cal esbrinar no solament el **perquè** del comportament, sinó també el **per a què**.
- El positivisme clàssic no està preparat per tal de recollir i comprendre la **subjectivitat**.

■ Crítica específica al positivisme

Aquest seria el grau més matisat i fins i tot podria venir, de vegades, dels membres menys radicals i oberts de les files positivistes.

- En general, els recursos propis del mètode científic-natural poden no ser coherents amb els plantejaments o objectius d'una investigació.
- En particular, el mètode experimental pot ser inadequat quan el científic social busca resultats que tinguin validesa sobre el terreny, en la situació real a la qual s'han d'aplicar.
- L'estadística paramètrica –la més coneguda per l'estudiant de Psicologia– pot no servir per a analitzar el tipus d'informació i els casos individuals que sol investigar la investigació qualitativa.

La investigació qualitativa necessitaria una estadística no paramètrica, de caire més probabilístic i menys basada en distribucions conegudes de freqüència com la corba normal i altres.

- Sovint, el sofisticat aparell matemàtic serveix de cortina de fum per tal d'ocultar l'escàs poder explicatiu d'una teoria.

Vegeu què n'opina un dels responsables històrics de la teoria de la mesura en psicologia, S. S. Stevens, autor gens sospitós d'antipositivisme:

"En les ciències del comportament, en les que la capacitat de copsar l'absurd està menys esmolada que en les ciències físiques, cal mantenir una especial vigilància contra l'acceptació de teories defectuoses simplement perquè ens mostren un visat matemàtic. L'absurd vestit matemàticament pot semblar més seductor que quan no ho està."

S. S. Stevens (1968). Measurement, statistics and the schemapiric view. *Science*, 161, 849-856. (La traducció és nostra.)

- La metodologia experimental, de laboratori, i els models d'anàlisi matemàtica que l'han ajudat a desenvolupar-se, han progressat per vies insuficients i àdhuc equivocades. Hi ha llenguatges lògics i matemàtics que recullen millor que l'estadística paramètrica el canvi qualitatiu, però a penes han estat emprats en les ciències socials.

Els mètodes qualitius poden rebutjar del tot els plantejaments científics del positivisme o només la utilització inadequada de certs recursos metodològics.

Exemples d'aquests llenguatges són la topologia en general i la teoria de les catàstrofes de Thom en particular, els fractals de Mandelbrot, les xarxes neuronals i, en un altre ordre de coses, la semàntica estructural de Greimas i altres tècniques d'anàlisi del significat o del contingut.

Llegiu amb atenció el text següent de Roger Barker i intenteu esbrinar:

1. Si la postura que expressa és la d'una crítica radical o global al positivisme aplicat en la investigació psicològica, o bé tan sols una crítica parcial, tocant només alguns aspectes d'aquesta investigació. És a dir: què creu R. Barker, que la psicologia fa bé a aplicar el mètode de les ciències naturals, tot i que l'està aplicant malament o insuficientment, o bé que la psicologia no hauria d'aplicar en cap cas aquest mètode? Justifiqueu un xic la resposta.
2. Tant en un cas com en l'altre dels distingits a 1), enumereu els aspectes del discurs de Barker que es poden considerar positivistes i els que es poden jutjar qualitius.

"...Els químics coneixen les lleis que governen la interacció entre oxigen i hidrogen, i també saben com es distribueixen aquests dos elements en la natura. Els entomòlegs saben quins són els vectors biològics de la malària, i també saben força sobre la incidència d'aquesta malaltia a la Terra. En canvi, els psicòlegs només saben una mica més que el llec sobre la distribució i el grau d'incidència dels seus fenòmens bàsics: el càstig, l'hostilitat, l'amistat, la pressió social, el premi, la por, la frustració. Malgrat que disposem de registres diaris del contingut d'oxigen de l'aigua dels rius, de la temperatura del sòl dels camps de cereals, de l'activitat dels volcans, de la conducta de nidificació dels pitroigs, de la taxa de iodur de sodi absorbida pels crancs, no hi ha hagut gaires registres científics de com les mares humanes tenen cura dels fills, de com els professors actuen a classe (i de com responen els alumnes), de què diuen i fan realment les famílies durant l'estona del dinar, de com utilitzen el temps els nens des que es lleven fins que se'n van al llit al vespre. En faltar-nos aquests registres, només hem pogut especular sobre qüestions com: quins canvis hi ha hagut de generació en generació respecte a la participació dels nens en la vida comunitària? en què difereix la vida dels membres d'una família nombrosa respecte a la dels d'una família petita? quantes vegades té èxit un individu en la seva existència quotidiana i quines són les conseqüències d'això sobre la seva conducta subseqüent? en què es diferencia l'entorn des del punt de vista de residents urbans, de ciutats grans o petites, i des del de la població rural? La disciplina educativa que reben els nens americans és diferent de la dels nens anglesos o francesos? Si és així, en què afecta el caràcter nacional d'americans, anglesos i francesos? Abans de respondre a aquesta mena de qüestions cal saber altres coses a més de les lleis de la conducta..."

R. G. Barker (1968). *Ecological Psychology* (pp. 2-3). Stanford (Cal.): Stanford University Press.

(La traducció és nostra.)

Pel que fa a la primera de les preguntes, és fàcil adonar-se que el text insisteix una vegada i una altra sobre allò que saben altres científics i no saben els psicòlegs, ignorància que els du a **especular**, verb negatiu en aquest context. La vostra resposta, per tant, ha de partir d'aquí.

Pel que fa la segona, heu d'advertir que els aspectes qualitius es mostren en els temes d'estudi que Barker troba a faltar i que enumera en el text.

Vegeu-ne una mostra. Preguntar-se "quins canvis hi ha hagut de generació en generació respecte de la participació dels nens en la vida comunitària" és donar una orientació qualitativa a la recerca, **perquè aquesta pregunta no es pot contestar en el laboratori ni al marge de la subjectivitat dels nens o dels seus familiars**. A partir d'aquesta pista no us hauria de ser difícil desenvolupar la vostra resposta de manera més àmplia.

Les ciències socials comparades amb les ciències naturals

- Criteris de científicitat
- Diferències entre ciències naturals i socials (incloent la psicologia)

Criteris de científicitat

Ja ens hem fet la pregunta fonamental sobre si els temes de les ciències socials o humanes es podien abordar amb els mateixos enfocaments metodològics que els de les ciències naturals, i hem dit que, **des del punt de vista de la investigació qualitativa** la resposta és negativa. És a dir, no sempre es poden utilitzar els mateixos mètodes o, quan això és legítim, només ho és en part: cal **completar** les opcions d'estudi del comportament humà pròpies de les

ciències naturals amb altres opcions específiques de les ciències socials.

Essent així, podem donar un pas més i afirmar el següent:

Hi ha diferències entre les ciències socials i les ciències naturals que justifiquen la utilització de metodologies totalment o parcialment distintes.

Per tal d'esbrinar aquestes diferències sotmetrem la psicologia, com a disciplina social, a una mena d'examen. Veurem en quina mesura compleix els principals **critèris de científicitat** proposats des de la perspectiva dels científics naturals:

- Si els compleix perfectament, no hi haurà cap raó per a creure que és una ciència diferent.
- ← En cas contrari, es confirmaran les nostres sospites que és una ciència o una disciplina de coneixement separable de la física o la química.

Distingirem criteris de científicitat **dèbils** i **forts**.

■ Criteris de científicitat dèbils

Com a criteris dèbils de científicitat considerem el determinisme, la generalitzabilitat, la parsimònia i l'empiricitat.

El determinisme

- Actualment, s'entén com la capacitat que té una disciplina del coneixement de trobar relacions i ordre entre els fenòmens que estudia i de formular lleis que expressin aquestes relacions (relacions que no es limiten a les causals).
- ← És evident que la psicologia busca relacions entre l'ambient, el comportament i els individus (com a subjectes i/o com a organismes) o grups, i tracta de formular lleis matemàtiques o d'un altre tipus que les sintetitzin.

La generalitzabilitat

- Aquest criteri es refereix a la possibilitat de deduir lleis generals o universals respecte a una certa població de fenòmens o entitats.
- ← Tot i que, d'entrada, la psicologia accepta aquest principi, no obstant això, en la pràctica científica i professional topem amb circumstàncies en què no es compleix o es compleix parcialment. Sovint, el psicòleg es conforma generalitzant dins del sistema ambiental o social estudiat. Al psicòleg, a més de les lleis universals, li interessen les singularitats, els casos individuals i les diferències entre ells.

Efectivament, una recerca psicològica o social no sempre pretén extrapolar els seus resultats més enllà de la mostra utilitzada.

El psicòleg clínic pot no voler estendre els seus resultats més enllà del pacient que està tractant; el psicòleg escolar pot renunciar a validar la seva interpretació dels problemes d'una escola més enllà de les seves parets; l'investigador social tal volta es conformarà a afirmar les seves conclusions dins del barri que ha estudiat, sense anar més lluny; les dades trobades en una empresa poden ser útils per a aquesta empresa sense demanar la seva aplicació a d'altres del seu ram, etc.

El científic pot ser conscient que les regles de comportament que ha aïllat i descrit dins d'un cert grup sociocultural o d'un determinat sistema familiar solament tenen significació en el seu context.

La parsimònia

→ També anomenat *circumspecció* o *principi de les relacions limitades*. El científic sempre ha de cercar l'explicació més fàcil, la teoria més simple. Una conseqüència d'aquest mandat és que el nombre de fenòmens amb què es pot relacionar un objecte d'estudi és limitat. No podem vincular l'aparició d'un cometa amb una epidèmia de pesta.

← També estem temptats d'acceptar aquest principi d'antuvi. No hem de fer dependre el nombre de suïcidis de la proximitat de Plutó a la Terra. No obstant això, la psicologia és una ciència fronterera, connectada amb moltes altres disciplines afins. Els fets psicològics gaudeixen d'un àmbit de relacions molt més ampli que els físics i podem arribar a relacionar l'estat bioquímic d'un cervell a esdeveniments polítics i socials.

El suïcidi pot dependre d'una fisiologia cerebral patològica que repercuteix en una depressió endògena; també pot produir-se com a resultat de circumstàncies biogràfiques diverses –familiars, laborals, sentimentals, etc.–, que acaben generant una depressió exògena; pot posar-se en relació amb factors socioeconòmics o polítics; pot tenir un sentit o un altre segons la cultura o religió en què es produeixi...I àdhuc, pel que sembla, pot estar influït per l'estat de l'atmosfera... de manera que les relacions que es poden establir respecte al fet del suïcidi no són precisament *limitades*.

L'empiricitat

→ La ciència es construeix a partir de *fets*, captats per l'observador humà com a fenòmens un cop filtrats pel seu aparell perceptiu. Per tant, qualsevol descripció o explicació s'ha de poder sotmetre a prova.

← La ciència psicològica ha de ser bastida a partir dels seus fets, en els diferents nivells de referència que es puguin postular (com en l'exemple del suïcidi). Per tant, el compliment d'aquest criteri per la psicologia entesa com a disciplina científica no admet ambigüitat.

Noteu que en contrastar la resposta de la psicologia a aquestes exigències dèbils ja ens trobem amb algunes dificultats. Aquestes dificultats, lògicament, augmentaran quan passem a comprovar l'acceptació per part d'aquesta mateixa psicologia de demandes més fortes com les que enumerem a continuació.

■ Criteris de científicitat forts

Com a criteris forts de científicitat considerem la unicitat del mètode, la univocitat del llenguatge i la reducció a la física.

La unicitat del mètode

→ Per a un físic o un químic només hi ha un mètode, el mètode científic-natural, per bé que admeti variants o fases (fase inductiva i fase deductiva, fase observacional *prèvia* a l'experimental). La proliferació de mètodes és un símptoma de la immaduresa d'una ciència.

← En psicologia tenim una pluralitat d'opcions metodològiques. El nostre argument és que no són variants anecdòtiques d'un mateix mètode, sinó que constitueixen mètodes diferents, que es justifiquen a partir de la transcendència epistemològica de l'elecció que ha de fer el científic a l'hora de decantar-se per un o un altre.

La pluralitat de mètodes en psicologia i en les ciències socials és, doncs, la conseqüència de peculiaritats estructurals que les diferencien de les ciències naturals.

Qualsevol estudiant ha copsat la diversitat de denominacions metodològiques que omplen els plans d'estudis; i qualsevol científic del comportament és conscient que ha de prendre decisions que adrecen la seva recerca en direccions metodològiques diferents. Fins i tot descartant les denominacions producte del màrqueting o de les lluites de poder entre escoles, resten moltes altres que corresponen a legítims continents metodològics: així necessitem mètodes experimentals, quasiexperimentals i observacionals, mètodes d'observació participant i no participant, mètodes selectius, i –òbviament– mètodes qualitius.

La univocitat del llenguatge

- En una ciència madura la correspondència entre conceptes i fenòmens ha de ser d'un a un, o sigui, biunívoca. Els conceptes han de tenir sempre el mateix significat.
- ← La psicologia no compleix ni de lluny aquest criteri. Les diferents escoles teòriques i línies d'aplicació se solen plantejar un mateix problema en diferents termes i des de diferents perspectives teòriques, no sempre compatibles o complementàries. Un mateix mot pot significar coses ben diferents.

Termes com *cohesió grupal* o *neurosi* denoten i connoten fenòmens no pas iguals segons quina escola els utilitzi: conductista (pavloviana o skinneriana), dinàmica, sistèmica, comunicacional, etc.

La reducció a la física

- A la llarga la teoria i la metodologia de qualsevol ciència es podran substituir per les de la física.
- ← Aquesta és una reivindicació del positivisme i el materialisme més radicals. Però que tot pugui arribar a ser tractat i explicat en llenguatge físic no elimina la necessitat que cada ciència, la psicologia inclosa, esculli el seu llenguatge, els seus objectes propis i el seu nivell d'anàlisi de la realitat. Ni la psicologia ni cap altra ciència no tenen per què satisfer aquest criteri.

Tanmateix, la discussió principal no es refereix a si es real la possibilitat que, un dia, totes les ciències desapareguin i només resti la física, que un pensament pugui ser caracteritzat mitjançant el seu patró electroquímic cerebral. La qüestió més important és si això interessa des del punt de vista epistemològic, és a dir, atenent a l'eficàcia i la qualitat de l'activitat del coneixement.

La resposta és que no. Per tal que un pensament tingui sentit per a un intèrpret, científic o no, cal que tingui contingut, que pugui ser traduït a un llenguatge natural, expressat mitjançant una imatge. En resum, ha de tenir significat en termes socials i personals i no en termes d'una teoria física.

Intenteu dur a terme el mateix exercici que hem fet en el text a propòsit del suïcidi, repetint-lo amb altres temes psicològic-socials. Recordeu que comprovàvem que una problemàtica com la del suïcidi es podia relacionar amb factors i circumstàncies pertanyent a diferents nivells de la realitat social i biològica. Us proposem dues qüestions com el **maltractament a la dona** i la **delinqüència juvenil** respecte a les quals hom pot realitzar fàcilment l'exercici sense ser expert en el tema.

El suïcidi pot dependre d'una fisiologia cerebral patològica que repercuteix en una depressió endògena; també pot produir-se com a resultat de circumstàncies biogràfiques diverses –familiars, laborals, sentimentals, etc.–, que acaben generant una depressió exògena; pot posar-se en relació amb factors socioeconòmics o polítics; pot tenir un sentit o un altre segons la cultura o religió en què es produeixi...I àdhuc, pel que sembla, pot estar influït per l'estat de l'atmosfera... de manera que les relacions que es poden establir respecte al fet del suïcidi no són precisament *limitades*.

Podeu discutir en el fòrum els lligams que establiu entre aquestes temes i els seus factors condicionants.

En definitiva, en la vostra resposta haurien d'aparèixer possibles factors desencadenants, o condicionants, d'aquests dos fenòmens, manifestats en diferents nivells, com:

Genètic.
Anatòmico-fisiològic.
Emocional, afectiu.
Patològic.
Comportamental.
Microsocial o grupal (familiar, laboral, etc.).
Macrosocial o cultural.
Polític.
I tots els que se us acudeixin.

Per exemple, un maltractador pot ser impulsat per la patologia del consum d'alcohol, per la permissivitat cap a les agressions a la dona en la cultura on viu, per un perfil psicopàtic, etc. I així podríem anar ampliant aquestes vinculacions, explorant la casuística del maltractament i lligant-la als diferents estrats on arrela aquesta plaga social.

La psicologia satisfà alguns criteris de científicitat de manera peculiar (estudi de casos, relacions poc limitades) o no els compleix en absolut (pluralitat de mètodes).

Diferències entre ciències naturals i ciències socials (incloent-hi la psicologia)

Les diferències entre les ciències naturals i les ciències socials arrelen en les diferències entre els seus objectes d'estudi.

Des d'un punt de vista grollerament positivista (i que de vegades aflora en el discurs acadèmic) alguns dels incompliments que hem testimoniats podrien conduir-nos a la conclusió que la psicologia i les ciències socials no són –o no són encara– disciplines científiques; o, més subtilment, que no ho són les tradicions metodològiques que, a partir d'aquestes dificultats, deixen de mirar-se en el mirall de les ciències naturals i busquen altres models.

En canvi, si adoptem un punt de vista crític i arrelat en les ciències socials, podem desembocar en una conclusió ben distinta: la que aquestes ciències socials, i la psicologia en particular, són ciències o disciplines de coneixement diferents en diversos aspectes de les ciències naturals, vinculant la seva manca de compliment d'alguns criteris de científicitat amb característiques dels seus objectes d'estudi, que en serien les responsables.

■ Fets amb els quals té a veure l'incompliment del criteri de generalització

- El fet que les mostres de les ciències socials tenen grandàries molt menors que les corresponents a les

ciències naturals.

Això pot sobtar, però penseu en la diferència astronòmica que hi ha entre el nombre d'àtoms o de molècules que conté una mostra d'un gas en el laboratori i el nombre d'individus que hi pot haver en la mostra utilitzada en un estudi sociològic.

- El fet que les poblacions d'individus de les ciències socials –en particular, els éssers humans– fan palesa una **variabilitat interindividual** incomparablement més gran que les de les ciències naturals.

Així, dintre d'una mateixa classe d'individus –per exemple, barceloní o barcelonina descendent d'immigrants, entre trenta i quaranta anys, amb estudis superiors– hi ha molta més variabilitat que entre una classe d'entitats qualsevol en física o química –per exemple, les molècules d'àcid sulfúric o el mineral de guix. No és que aquests darrers no es puguin manifestar com a entitats diferents, sinó que les seves diferències d'estat, de presentació, sempre obeeixen les mateixes lleis, cosa que no és certa en el cas dels diferents individus humans.

A causa d'això, la generalització interindividual, a partir de la mostra estudiada, és molt més difícil, i els estudis de casos o singularitats tenen plena justificació i sentit.

- El fet que els individus concrets estudiats per les ciències socials evidencien una **variabilitat intraindividual, al llarg del temps**, molt superior a la que s'aprecia en les entitats concretes de les ciències naturals.

Si seguim al llarg de la seva existència les variacions d'una gota d'aigua veurem que s'evaporarà a 100 graus centígrads al nivell del mar i continuarà fent el mateix, siguin quines siguin les altres circumstàncies, al cap de deu, vint o cent anys. En canvi, el comportament humà canvia algunes de les seves regles en funció de l'edat i d'altres factors que fan muda amb el temps: el que frustra a un adolescent potser no afecta a una persona madura; les metes i les estratègies d'ascens social d'una persona en els inicis de la seva trajectòria laboral no són les mateixes que les que utilitza al final; la resposta d'un pacient a un tractament varia a mesura que avancen les sessions.

Les societats i els seus valors també pateixen grans mudances al llarg de la història. L'obrer de què parla F. Engels ja no existeix; l'infant de què parlem ara no existia abans del sorgiment de la classe mitjana de les ciutats occidentals.

A causa d'aquesta variabilitat, la generalització des del present cap al futur i des de les circumstàncies concretes d'una recerca a d'altres diferents, és igualment difícil. Per això la predicció del comportament d'una persona és bastant més insegura que la de la trajectòria d'un projectil.

Imagineu una situació d'embús en una via urbana, en una hora punta. Utilitzant la imaginació o les vostres experiències personals tracteu d'enumerar i classificar totes les característiques i les respostes possibles dels conductors agafats en aquest embús i en situació d'espera incerta. Els conductors poden aprofitar el temps i llegir el diari, parlar amb el seu company de viatge, etc. Poden ser homes, dones, nens, i així successivament.

Establiu a partir de la vostra enumeració totes les fonts de variabilitat **interindividual**.

Imagineu una altra situació d'embús al cap d'uns dies i penseu en les possibles variacions del comportament dels conductors que repeteixin l'embús, havent estat presents en la situació anterior. Establiu ara, doncs, totes les fonts de variabilitat **intraindividual** que se us acudeixin.

Comenteu les dificultats que representen aquestes variabilitats amb vistes a obtenir lleis generals per a una situació d'estrès o espera incerta com la d'un col·lapse circulatori.

Us en donem alguns exemples.

Pel que fa a la variabilitat interindividual, una possible font seria l'edat del conductor; però evidentment n'hi ha moltes més (podeu arribar fàcilment a una dotzena).

Una font de variabilitat intraindividual podria ser el nombre de vegades que els conductors toquen el clàxon en senyal de protesta, la primera i la segona vegada.

En relació amb la possibilitat d'arribar a lleis generals, penseu que si diferents persones responen a la frustració de maneres diferents, aleshores difícilment podrem establir un model únic de comportament en condicions de frustració. Què us en sembla? No hi ha una resposta única a això. El que cal és que busqueu respostes admissibles i coherents metodològicament.

■ Fets amb els quals té a veure l'incompliment del criteri de parsimònia

- El fet que el nombre de variables o factors explicatius al voltant d'un fenomen comportamental o social és, en general, superior al que hi ha al voltant d'un fenomen físic. Diem que les ciències socials estan instal·lades en el *paradigma de la complexitat*.

En la física clàssica tenim que el *comportament tèrmic* d'un gas –és a dir, la seva temperatura– està en funció de dues variables: el volum i la pressió. En la física quàntica la famosa equació de Schrödinger ens diu com es desenvolupa en el temps un paquet d'ones a partir de poques variables (tot i que, sens dubte, es construeix sobre complexos conceptes físics i matemàtics). Però quantes variables caldrien, quina fórmula necessitaríem, per tal de resumir les relacions entre fenòmens com la *competència grupal* o el *fracàs escolar* i les variables que els provoquen, potencien o regulen?

■ Fets amb els quals té a veure l'incompliment del criteri d'unicitat del mètode

- El fet que, en les ciències socials, l'individu observador i l'individu observat o estudiat pertanyen a la mateixa classe epistemològica i zoològica. En una paraula: tots dos són éssers humans. Òbviament, aquest no és el cas de la geologia, la meteorologia, la química o, fins i tot, la zoologia. Aquesta circumstància no és trivial, atès que:
 - quan els psicòlegs estudiem humans com nosaltres ens mirem sovint en un mirall.
 - quan els psicòlegs estudiem humans com nosaltres difícilment podem exercir el nostre paper de científics o professionals sense gaudir d'una posició de **poder**.

Els qui estudiem el comportament i la societat toquem temes que es troben molt més a prop de les nostres emocions, sentiments, creences, ideologia. No és el mateix, en aquest sentit, investigar la funció clorofíl·lica que les conseqüències que té un divorci sobre la descendència o la relació entre atur i depressió.

El objectes d'estudi de les ciències naturals també estableixen lligams amb les emocions i les creences, però ho fan de manera secundària. Per exemple, la qüestió de l'energia nuclear ens afecta en el pla de les seves aplicacions i ús, però no en ell mateix; no ens podem identificar amb l'energia nuclear com ens podem identificar amb la situació d'un treballador acomiadat o amb la d'un líder destronat.

- El fet que, en estudiar éssers humans en relació amb altres éssers humans, ho hem de fer, inevitablement, dins del marc de la societat i, per tant, sobre la trama del **llenguatge** i el fons de la **cultura**. Així, doncs, hem d'estudiar fenòmens prenyats de **significat**:
 - El **significat** que atribueixen als seus propis actes (i als dels altres) els mateixos subjectes grups o institucions investigats.
 - El **significat** que el propi observador assigna a allò que percep com a membre d'una determinada cultura i al marge del significat que assignarà després com a científic.

En definitiva: la interpretació dels resultats d'un estudi seran relatius 1) al món de significats d'on van ser extrets i 2) al món de significats que utilitza l'interpret científic. Però aquest pot considerar, potenciar, els primers (**observació de camp**) o reduir-los a la mínima expressió (**experimentació**). D'aquí ve una primera disjuntiva metodològica.

En particular no serà igual estudiar un fenomen en el context on es produeix naturalment que fer-ho en la situació que domina el científic: la sala d'observació o el laboratori.

Àdhuc, hom pot anar més lluny amb un exemple: no traurem les mateixes conclusions sobre la regulació dels comportaments agressius en una societat tradicional àrab o gitana que en una de classe mitjana urbana catalana.

Però, a més, les conclusions que traguem de qualsevol d'aquests estudis no coincidiran amb les que obtinguem d'estudis paral·lels fets en un laboratori social, on els subjectes investigats no es trobaran com a casa seva.

En resum, diferents opcions metodològiques relatives al context d'obtenció de la informació ens donaran resultats amb diferents significats.

- El fet que els individus humans, en tant que subjectes, posseeixen una representació del món i d'ells mateixos personal, intransferible i inaccessible de manera directa. És a dir, aquests individus tenen –tenim– **subjectivitat**. En el pla operacional això vol dir que aquest individus poden fer el següent:
 - Proporcionar informació **verbal** sobre ells mateixos o sobre altres individus (com a **informants**), amb una intenció descriptiva o purament informativa.
 - Proporcionar informació **verbal** sobre ells mateixos o sobre altres individus (com a **informants**), amb una intenció explicativa o interpretativa.

En definitiva: els resultats d'una investigació variaran segons quin subjecte o grup sigui la font d'informació. I l'investigador haurà de decidir si **pregunta o no al subjecte o subjectes**, si la informació subministrada pel subjecte o subjectes val la pena o no, si la integra en el corpus de dades, o no ho fa. Aquestes decisions tenen a veure amb altres disjuntives metodològiques com la que es dona entre enfocaments **ètics** i **èmics** o la que separa l'**observació participant** de la **no participant**.

Una recerca sobre benestar laboral en una fàbrica donarà diferents resultats segons si la mostra és de treballadors o de directius; una de qualitat del servei de transport urbà ens donarà dades potser contradictòries si preguntem a usuaris, conductors i membres del consell d'administració de l'empresa.

L'objectivitat, per tant, apareix sota una altra llum i no sorgeix automàticament en aplicar les regles del mètode científic tal com s'entén en les ciències naturals; més aviat s'assoleix gràcies a un procés d'integració de la informació, impossible de dur endavant sense aprofundir i negociar la "veritat" de cadascú.

Les diferències entre ciències naturals i socials es basen en la variabilitat dels éssers humans, en les seves capacitats mentals i verbals i en la complexitat dels fenòmens de comportament.

Dilemes i eleccions del científic qualitatiu

- El dilema universal-singular o les eleccions tocant a l'abast de la generalització
- El dilema simple-complex o les eleccions tocant a la globalitat de l'enfocament
- El dilema subjectiu-objectiu o les eleccions tocant al grau de participació de l'observador
- El dilema informació-significat o les eleccions tocant al nivell de codificació del comportament

El dilema universal-singular o les eleccions tocant a l'abast de la generalització

■ Introducció

L'existència dels trets diferencials que hem enumerat en l'exposició anterior decanten les preferències metodològiques dels científics socials i del comportament en unes certes direccions i els obliguen a preferir unes solucions a altres dins de dilemes com preguntar o no preguntar al subjecte, fer la recerca en el laboratori o en el lloc natural dels fets, etc.

En aquesta unitat comentarem amb més detall aquests "dilemes" i les eleccions subsegüents del científic. Aquestes eleccions són importants perquè dibuixen el perfil general dels mètodes qualitius.

En diferents eixos metodològics l'investigador del comportament pot escollir entre direccions de generalització oposades.

■ La dimensió individual-col·lectiu o idiogràfic-nomotètic

Davant del problema de la variabilitat intrasubjecte i intersubjecte el psicòleg es pot mantenir fidel a la pretensió d'universalitat o no.

→ Si s'hi manté, la seva estratègia serà centrar-se en poques variables o aspectes del comportament i estudiar les seves manifestacions i les relacions entre elles en una **mostra representativa** de la població de referència.

Llavors, generalitzarà els resultats obtinguts a aquesta població –una població gran, s'entén–, on les variables mencionades es distribuïran usualment d'acord amb la llei normal. Aquesta és una estratègia **nomotètica**, que opta per l'**extensió** dels resultats abans que per la **intensió**.

L'estratègia nomotètica és la més freqüentment explicada als alumnes de la majoria de facultats de Psicologia. Evidentment, els subjectes de la mostra han de ser homogenis respecte dels aspectes no considerats del comportament; només poden ser heterogenis i variar en aquells aspectes que sí que es tenen en compte.

Segurament podem trobar una llei general que vinculi la puntuació en un test de personalitat amb l'èxit social i amb mesures del grau d'estabilitat de la família d'origen. Però això dins de determinat nivell socioeconòmic o dins d'una franja del quocient intel·lectual. Una llei general no pot tenir en compte tants aspectes d'un fenomen a la vegada, altrament queda diluïda. Per tal d'arribar-hi, reduïm o neguem la variabilitat.

← Si rebutja la pretensió d'universalitat, l'investigador se centrarà en un individu, grup o unitat de mostra, indagant en profunditat la pluralitat d'elements i factors que conformen i afecten el seu comportament.

Aquesta és una caracterització més densa del comportament, específica del subjecte o subjectes estudiats, en principi no representativa de cap població ni generalitzable més enllà d'aquests subjectes (vegeu, però, més endavant el subapartat "Eixos de generalització"). Es tracta d'una estratègia **idiogràfica**, que opta per la **intensió** (o densitat) dels resultats abans que l'**extensió**.

El professional sovint es troba còmode en aquesta estratègia, atès que no desitja estendre la informació o els resultats més enllà del seu grup de classe, del seu grup de pacients, de la secció de l'empresa que està investigant. Atesa l'accessibilitat de la mostra, la variabilitat intra i intersubjecte es pot tenir en compte de manera més completa que en l'enfocament nomotètic.

De fet, realitzem una generalització, però és una generalització "a la baixa". També hom pot dir que aquesta és una modalitat de generalització en què mostra i població coincideixen en un conjunt de subjectes petit i accessible que constitueix l'univers de generalització buscat.

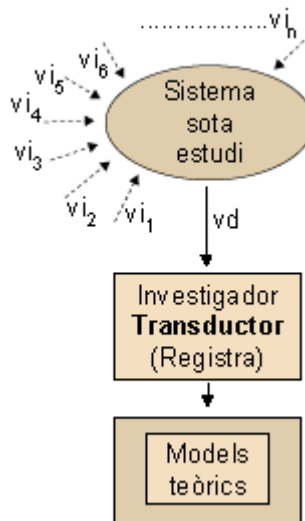

Els mètodes qualitatius prefereixen habitualment les estratègies idiogràfiques a les nomotètiques.

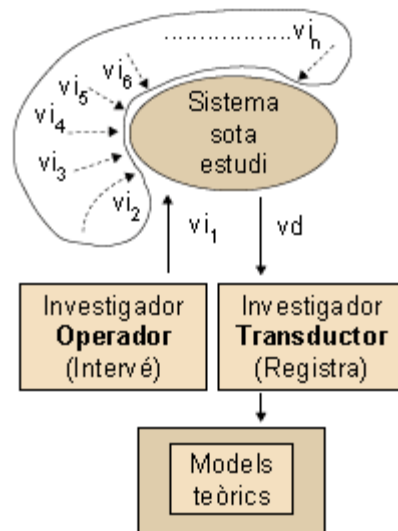

■ La dimensió observacional-experimental

- En l'observació el científic practica una simple **transducció** de la realitat que vol estudiar al llenguatge i al mitjà de les seves dades. "Transducció" és una traducció en la qual no solament canvia el codi (per exemple, del francès a l'anglès) sinó el tipus de suport o mitjà (per exemple en el cas del telèfon, de l'energia acústica a l'elèctrica i viceversa).
- ← En l'experimentació, el científic, abans de traduir o "transduir" la realitat hi **opera**, modificant-la. Aquesta modificació implica essencialment suprimir aquella variable o variables independents que no es volen relacionar amb la variable o variables dependents estudiades. Es tracta, doncs, d'operacions bàsicament de **control**.

L'observador com a transductor

L'experimentador com a operador

Més concretament, el mètode observacional i l'experimental es diferencien per la possessió, en major o menor mesura, d'una sèrie de trets que sintetitza la taula següent:

Quadre comparatiu dels mètodes observacional i experimental

	Mètodes observacionals	Mètodes experimentals
Trets bàsics		
Control de variables ambientals (barreres, constància)	Menor o nul	Màxim o tendint a gran
Control de variables de mostra (selecció, aleatorització)	Menor o nul	Màxim o tendint a gran
Manipulació de variables independents (valors 1/0 o continus)	Mínima (pocs valors) o inexistent	Màxima o sistemàtica
Trets secundaris		
Situació de registre, condicions	Natural	Artificial
Grandària unitats d'anàlisi o descriptors	Tendint a molars	Tendint a moleculars
Tipus de dades o escala de mesura	Qualitatives, escala nominal o ordinal	Quantitatives, escala interval o raó

- Aprofundint en la qüestió, el **control**, com es veu a la taula, es pot referir al següent:
 - Variables ambientals. Per exemple, no volem que el soroll interfereixi en un experiment en què es vol relacionar el nivell d'il·luminació amb l'efectivitat en una tasca. Insonoritzarem l'habitació o emetrem un soroll constant que n'emmaski qualsevol altre. Practicarem un **control ambiental**.
 - Variables de mostra. No volem que, en comparar un o més grups experimentals amb un o més d'un grup de control, la manca d'equivalència entre ells falsegi la interpretació.

Per exemple, no volem que en comparar un grup de treballadors el rendiment dels quals tractem d'augmentar a base d'incentius verbals, amb un altre no sotmès a aquesta estimulació, l'execució dels primers resulti superior, no a causa del tractament en si, sinó pel fet que estiguin més ben preparats o siguin més intel·ligents. Caldrà, doncs, repartir els subjectes a l'atzar en les diferents condicions experimentals o distribuir-los homogèniament segons les seves característiques. Utilitzarem, doncs, el **control de mostra** mitjançant recursos com l'**aleatorització** dels subjectes.

- A més del control, l'experimentador practica la **manipulació** de les variables independents, les quals es caracteritzen pel següent:

- Poden ser creades pel propi experimentador o poden existir i manifestar-se independentment de la seva voluntat. En el cas abans imaginat, la llum que incidia sobre l'execució d'una tasca podia ser generada per l'experimentador o podia ser la llum natural que entrava per una finestra.
- Poden prendre valors creats per l'experimentador o simplement produir-se segons les fluctuacions que sofreix tot fenomen natural. Així, en l'exemple comentat, l'investigador pot aconseguir valors de lluminositat amb un reòstat o bé mesurar amb un fotòmetre la llum que entra per la finestra a diverses hores del dia.
- En la meitat inferior de la taula anterior apareixen altres trets, secundaris en relació amb els anteriors:
 - La necessitat d'exercir control i manipulació exigeix normalment treballar en un **laboratori**, és a dir, en una situació de registre **artificial**. Quan aquesta necessitat no existeix, el científic social treballa en **situació de camp o natural**, aquella en què el subjecte exhibeix espontàniament el seu comportament habitual o quotidià.
 - Aquestes situacions de registre diferents tenen conseqüències pel que fa al nivell d'anàlisi utilitzat. El treball de camp fa servir unitats de descripció més **molars**, comportaments d'una certa durada, ben visibles, que són els que es poden detectar i comptabilitzar en el carrer, la llar, l'empresa, l'hospital, quan no es gaudeix dels avantatges tècnics d'un laboratori. En aquest darrer, per contra, podem mesurar conductes **moleculares**, respostes imperceptibles o de poca duració.
 - Finalment, en la fila inferior de la taula comentada, veiem que l'opció experimental tendeix a treballar amb **dades quantitatives**, o el que és el mateix, amb escales de mesura físiques, d'interval o raó (com la temperatura o la longitud); en canvi, l'observació es recolza d'entrada sobre **dades qualitatives**, és a dir, sobre escales nominals (classificacions, sistemes de categories) o ordinals (jerarquies, escales d'estimació, tests clàssics).

No confongueu aquesta oposició entre **dades qualitatives i quantitatives** amb el contrast general, de molt més abast, entre **mètodes qualitatiu i quantitatiu** que justifica el nom d'aquesta assignatura.

En suma, doncs, el mètode observacional tendeix a exercir un grau nul o baix de control i manipulació i prefereix el treball de camp amb unitats molars i dades qualitatives.

Els mètodes qualitatiu utilitzen habitualment l'observació més que l'experimentació.

Comenteu el següent text de R. Barker:

"La psicologia ha estat predominantment una ciència experimental. Els primers psicòlegs eren experimentadors que treballaven en laboratoris. Àdhuc els psicòlegs clínics i industrials han treballat com a experimentadors en la investigació, disposant i variant les condicions sota les quals es produeix la conducta a fi de provar hipòtesis i pressentiments. La fase descriptiva de la recerca, una amb caire d'història natural, ecològica, ha tingut un lloc secundari en psicologia i ha limitat seriosament aquesta ciència..."

R. G. Barker (1968). *Ecological Psychology* (p. 1). Stanford (Cal.): Stanford University Press.

(La traducció és nostra)

Aquest paràgraf, de fet, defensa el mateix que el text que ja us hem proposat, del mateix R. Barker, a l'apartat "La crítica actual a la quantificació i al positivisme". Podeu establir, en línies generals, les correspondències entre ambdues cites? És a dir: quines parts del text de l'apartat "La crítica actual a la quantificació i al positivisme" il·lustrarien la necessitat de la fase descriptiva i del mètode observacional que reivindica el text ara citat?

És evident que, en aquest text, Barker defensa la necessitat del mètode observacional, indispensable per a una recerca "amb caire d'història natural, ecològica", i també la importància de la fase descriptiva de la investigació.

Per exemple, és obvi que reclamar el coneixement de "què diuen i fan realment les famílies durant l'estona del dinar" (text de l'activitat de l'apartat "La crítica actual a la quantificació i al positivisme") és, indirectament, una reivindicació de l'observació i no de l'experimentació; de la pura descripció, i no de l'explicació.

Prenent aquest exemple com a model, busqueu-ne altres de semblants en el text de referència.

■ La dimensió vàlida interna-vàlida externa

La capacitat de generalització dels mètodes observacionals i experimentals també és diferent.

- Pel que fa a la **validesa interna**

→ L'experimentació persegueix fonamentalment validesa interna, que vol dir la garantia que els efectes apreciats en les variables dependents es deuen a unes determinades variables independents i no a d'altres factors (a les anomenades variables estranyes o de confós).

Aquesta garantia s'obté, com és lògic, gràcies a l'eficàcia del control, i permet **replicacions** dels resultats: reproduint un experiment original en idèntiques condicions hem d'arribar als mateixos resultats. Això facilita una **generalització teòrica** en forma de lleis universals.

← L'observació no pot presumir, en general, de validesa interna ni té gaires possibilitats de replicació ni de generalitzacions universals (malgrat tot vegeu més endavant el subapartat "Validesa interna i externa, de nou").

- Pel que fa a la **validesa externa**

→ L'observació persegueix la **validesa externa**, en el sentit d'assolir capacitat d'**aplicació** dels resultats obtinguts a les situacions reals que es volien estudiar i sobre les quals es volia incidir.

En la mesura que el protocol de registre es desenvolupa en una situació de camp més o menys semblant a la que es volen referir els resultats, el mètode observacional presenta alta validesa externa d'aplicació. També es diu que ofereix **validesa ecològica**, el grau superior de validesa d'aplicació.

← L'experimentació, en la mesura que la situació artificial de laboratori es distancia de la situació real corresponent, presenta poca o nul·la validesa externa d'aplicació, molt poca validesa ecològica.

Els mètodes qualitius solen buscar validesa ecològica i d'aplicació abans que validesa interna o de replicació.

Els mètodes qualitius, com a predominantment observacionals, prefereixen els enfocaments idiogràfics i busquen validesa ecològica i d'aplicació.

El dilema simple-complex o les eleccions tocant a la globalitat de l'enfocament

Els mètodes de les ciències socials s'han de situar entre dos extrems: el de la simplificació radical dels seus objectes d'estudi i el de l'acceptació de la seva complexitat.

■ La dimensió analítico-holística

- Si doneu un altre cop d'ull a la figura on representàvem la tàctica dels mètodes operadors o experimentals, veureu que practicar l'opció de control obliga a simplificar irremissiblement l'objecte d'estudi original. Si controlem variables (l'àrea contornejada), accedim solament a una part del tema que ens interessa.

→ Per tant, els mètodes experimentals estan abocats a treballar amb versions reduïdes dels fenòmens que volen estudiar. El seu problema és el de, posteriorment, reconstruir el fenomen complet després d'haver-ne examinat les parts.

Això és cert, no solament en els estudis univariants sinó fins i tot en els multivariants. Sempre que hi hagi variables controlades estem simplificant allò que estudiem, per bé que el nombre de variables relacionades sigui gran.

← Per contra, els mètodes experimentals són molt més **analítics** i precisos, i permeten aïllar relacions entre variables particulars.

- A l'inrevés, en prescindir del control se'ns permet una caracterització total de l'objecte d'estudi, ja que llavors no ens cal renunciar a cap dels seus aspectes en un determinat context d'ocurrència.

→ Els mètodes observacionals tendeixen a estudiar globalment els fenòmens, caracteritzats com sistemes comportament-subjecte-ambient. Són mètodes **holístics**, que atenen a una totalitat sovint identificada amb la significació social dels fets.

En mots de Roger Mucchielli, "El fet humà és global i no es pot tallar en llesques clarament separades".

R. Mucchielli (1974). *L'observation psychologique et psychosociologique* (p. 30). Paris: ESF.

Per això, un sentiment com el ridícul o la vergonya no es defineix solament a partir de les variables components de la situació on apareix aquest sentiment (acció del subjecte, situació social, persones presents, etc.), sinó sobretot a partir de la trama de significacions col·lectives que planen sobre el subjecte de les quals una o algunes és viscuda per ell.

← En rescabament, aquests mètodes difícilment poden establir lligams concrets i ponderats entre diferents aspectes d'un fenomen i els seus condicionaments ambientals.

■ ■ ■
En tant que observacionals, els mètodes qualitatius adopten un enfocament holístic en la recerca.

El dilema subjectiu-objectiu o les eleccions tocant al grau de participació de l'observador

■ ■ ■
L'investigador del comportament pot escollir entre ser més objectiu sense establir relació amb els individus o més subjectiu interactuant-hi.
 ■ ■ ■

Aquesta elecció s'ha de fonamentar en tres eixos o dimensions:

■ La dimensió subjectiu-objectiu

- La visió **positivista** (com, per exemple, la del conductisme) exclou la subjectivitat en qualsevol dels dos pols de coneixement de les ciències socials: l'observador científic i el subjecte observat.
 - En l'**observador**, perquè aquest té prohibit ser **subjectiu**, la qual cosa significa que no pot fer ús de la seva opinió, intuïció, experiència o idiosincràsia en el moment d'interpretar els fets. Només pot fer servir les seves dades interpretades d'acord amb les regles del mètode científico-natural.
 - En l'**observat**, perquè el subjecte és conceptualitzat com una entitat passiva, sense capacitat de comunicar-se **amb l'observador científic**, com si fos un mineral, un núvol o una ameba. En aquesta visió no està previst que el subjecte humà estigui en condicions d'oferir interpretacions d'ell mateix, del seu comportament o del d'altres persones.
- El punt de vista **qualitatiu**, adaptat als temes i problemàtica de les ciències socials, se situa als antípodes de la visió positivista.
 - L'observador pot ser subjectiu, entenent, és clar, que la seva ha de ser una subjectivitat entrenada, disciplinada, però no esterilitzada. L'objectivitat científica esdevé **intersubjectivitat**, que vol dir acord entre els membres del col·lectiu científic mitjançant el diàleg i el consens. L'experiència i les dots personals del treballador de camp no són valors que es menyspreïn.

Contemplades així les coses, l'objectivitat entesa com intersubjectivitat no és més que un grau de la subjectivitat. Els judicis d'un "subjecte científic", consensuats amb les d'altres membres del col·lectiu científic, es consideren "objectius". Això vol dir simplement (i ja n'hi ha prou!) que han estat sancionats i acceptats a partir de les convencions de la ciència, entre elles les regles del mètode. En canvi, els judicis d'una persona del carrer són tinguts per *subjectius* precisament perquè no s'acullen a aquestes convencions i regles.

En tot cas la intersubjectivitat és un concepte compatible amb les tècniques de mesura de la concordància entre observadors.

- Per altra banda, la capacitat del subjecte d'autodescriure's o de descriure altri no s'invalida en nom del mètode. Ben al contrari, les dades proporcionades activament per aquest subjecte s'afegeixen a les que el científic recull pel seu compte.

Així tenim millor accés a la subjectivitat de l'individu o el grup, els quals transmeten una versió més rica del seu món propi quan ho fan mitjançant enunciats lingüístics que per mitjà de les seves accions expressives o gestuals.

Com diu R. Mucchielli, "No es tracta de defensar una concepció metafísica de l'Home contra una de mecanicista... Es tracta de saber si un tipus d'observació que no té en compte les reaccions cognitives, afectives i relacionals dels humans desemboca en resultats valuosos per al progrés de la psicologia i de les ciències humanes en general".

Mucchielli, R. (1974). *L'observation psychologique et psychosociologique* (p. 39). Paris: ESF.

Un plantejament compatible amb aquest punt de vista sobre l'objectivitat és el d'A. Schutz, tal com es veu en aquests dos paràgrafs fonamentals:

"Hasta ahora hemos estado utilizando el término "significado objetivo" en un sentido puramente negativo, es decir, para referirnos a un significado *distinto* del subjetivo que reside en la mente del actor. Es el momento de formular en detalle el significado positivo que asignamos al término.

Supongamos que M^1 sea el significado que una determinada acción A tiene para un determinado actor X i que la acción A se manifiesta mediante algún movimiento corporal de X . Digamos que A es observado por su amigo F y por el sociólogo S . Supongamos además que la acción A tiene sentido para ambos observadores. Los dos vincularán entonces el curso externo de la acción A , que toman como una indicación de las vivencias subjetivas de X , con un significado. Sin embargo,...el significado M^1 al que apunta X con su acción no puede descubrirse ni mediante la comprensión observacional ni mediante la motivacional. Lo que ocurrirá entonces es que F interpretará, sobre la base de su experiencia práctica, la acción externa A como dotada del significado M^2 , y S asignará además a la acción, sobre la base de los constructos típicos ideales de la sociología comprensiva, un tercer significado, M^3 . Mientras que en la terminología de Weber M^1 sería el significado subjetivo o aquel al que A apuntaba con su propio acto, M^2 y M^3 constituirían el significado objetivo de este acto. Pero después de todo, M^2 sólo es el significado objetivo relativo a F , y M^3 sólo es el significado objetivo relativo a S . Por lo tanto la calificación de M^2 y M^3 como contenidos significativos objetivos equivale meramente a decir que son distintos de M^1 ".

A. Schutz (1993). *La construcción significativa del mundo social* (p. 61). Barcelona: Paidós [publicada originalment el 1932].

El text d'A. Schutz que acabem de llegir és de gran importància per entendre la crítica al concepte d'objectivitat positivista des del punt de vista qualitatiu.

Rellegiu-o amb atenció i tracteu de contestar les preguntes següents (la vostra implicació en aquest exercici és clau per a una bona comprensió de l'essència dels mètodes qualitius).

1. De les tres interpretacions a què es refereix Schutz, la de l'actor X , l'amic F i el sociòleg S , quina o quines serien acceptades per un enfocament quantitatiu o positivista?. I per un enfocament qualitatiu?
2. Com penseu que poden arribar a coincidir el subjecte, l'amic i el sociòleg sobre el significat de l'acció A ? Com, mitjançant quins recursos?

No us ha de ser difícil respondre a la pregunta 1), si llegiu amb atenció l'apartat "La dimensió subjectiu-objectiu", on se us dona la informació necessària. Tingueu present també que l'enfocament quantitatiu és molt més restrictiu que el qualitatiu a l'hora d'acceptar interpretacions...

Quant a la pregunta 2), la resposta és molt senzilla i de sentit comú; no cal que us compliqueu la vida per trobar-la.

■ La dimensió interior-exterior o èmic-ètic

Com hem vist, la capacitat que tenen els éssers humans de comunicar els seus estats d'ànim i els seus judicis sobre el món i la gent els permeten, com a subjectes de la recerca, donar la seva pròpia versió dels temes d'estudi que aborda l'investigador. A conseqüència d'això el científic social disposa de dues aproximacions possibles a aquests temes d'estudi:

→ L'aproximació **ètica**. El científic descriu, classifica, defineix les seves unitats i explica des de "l'exterior" de la persona o grup estudiat. Això significa que aquest científic utilitza el seu llenguatge teòric i metodològic per tal d'interpretar el que percep i registra; no fa servir el llenguatge, els valors, les categories i esquemes d'interpretació dels propis subjectes.

← L'aproximació **èmica**. El científic descriu, classifica, defineix les seves unitats i explica des de "l'interior" de la persona o grup estudiat. Això significa que utilitza el llenguatge, els valors, les categories i esquemes d'interpretació dels propis subjectes per tal de comprendre el que té davant dels ulls.

En la pràctica antropològica (d'on provenen aquests conceptes) aquesta actitud comporta que el treballador de camp s'integra en els grups investigats, aprèn el seu llenguatge i costums, podent arribar a ser quasi un d'ells.

Els termes *ètic* i *èmica* són abreviatures del termes lingüístics anglesos *phonetics* i *phonemics*, els quals al·ludeixen, respectivament, a la caracterització purament física dels sons d'una llengua i a la seva caracterització segons la segmentació que en fa l'usuari. A partir d'aquí hom pot aprofitar aquesta distinció per diferenciar entre dues maneres, paral·leles a l'anterior, de definir les unitats del comportament.

La combinació èmic-ètic: és clar que la veritat no sol estar ni en l'aproximació ètica ni en l'èmica, per separat, sinó en la combinació d'ambdues. El que és més propi dels mètodes qualitius és seguir estratègies èmic-ètic. Segons el tema d'estudi, serà més fàcil una d'aquestes aproximacions i, a partir d'aquí, l'obligació del científic serà completar-la amb l'altra, integrant les dades obtingudes de totes dues en un model d'interpretació més matisat.

- Per tal d'entendre el perquè i el com del consum de cocaïna per part dels camperols colombians un científic occidental
 - Pot servir-se del codi interpretatiu de la medicina, la psicofisiologia o la psicofarmacologia, a banda de poder introduir categories morals i ideològiques pròpies de la civilització en què viu.
 - ← O bé, pot contemplar el consum des del mateix punt de vista des del qual el valoren i interpreten els indígenes. Per adoptar aquesta perspectiva èmica, que és la que li manca, s'haurà de posar en el seu lloc, cosa difícil sense una adaptació profunda als seus patrons culturals, la qual, al seu torn, exigirà conèixer-ne el llenguatge i conviure-hi.
 - Per tal d'entendre el comportament dels conductors de Barcelona, el psicòleg, sociòleg o antropòleg no té perquè adaptar-se en el sentit de l'exemple anterior, ja que ja pertany a aquest grup social (suposem és clar un psicòleg, sociòleg o antropòleg que condueix habitualment i té el carnet). Per tant, ja coneix el codi, almenys en part, i el que li falta és la perspectiva ètica.
-

Relacioneu el contingut d'aquesta vinyeta amb l'oposició èmic-ètic. Vosaltres sou els observadors i heu de saber que X ha begut whisky excessivament.

Des del punt de vista de X, begut, quantes persones hi ha assegudes a la taula?

Des del punt de vista de cadascun dels personatges de la taula, serens, quantes persones hi ha al bar?

Des del nostre punt de vista, espectadors de l'escena i en principi serens, quantes figures hi ha al dibuix?

En suma, de qui és la mirada que representa el dibuix?

La resposta no és tan fàcil com sembla...

■ La dimensió participant-no participant

El mètode observacional es pot aplicar de dues maneres diferents, segons s'enfoqui en una perspectiva més objectivista i ètica o en una de més subjectivista i èmica. En el primer cas l'investigador no es relacionarà amb el subjecte i només prendrà nota del seu comportament no verbal o del verbal produït espontàniament; en el segon, l'investigador interactuarà amb el subjecte, mantenint una relació social amb ell/a, preguntant-lo, i potser estimulant-lo a parlar i aclarir els seus dubtes. Aquestes opcions corresponen respectivament al següent

→ **L'observació no participant:** és la típica de l'astrònom o el naturalista clàssic, la que no exigeix res de l'ésser passiu que contempla: una estrella, un bacteri, un ratolí. De fet és l'observació tradicionalment conceptualitzada per la ciència, en tant que simple transducció de la realitat sense intervenir sobre ella, i correspon a la perspectiva ètica. No se suposa subjectivitat en l'entitat observada o, si se li suposa, no es fa res per tal que es manifesti.

L'observació no participant es pot aplicar a dos tipus diferents de material, els quals donen lloc a dues modalitats més d'observació:

- **L'observació directa** és l'observació del comportament *en viu*. Això vol dir que el registre de dades es realitza mentre el subjecte actua, en el mateix període en què es produeixen les respostes o accions intencionals del subjecte. Si el comportament ha estat filmat o gravat en vídeo o magnetòfon, l'observació d'aquest material mitjançant la seva reproducció continua essent observació directa.
- **L'observació indirecta** és l'observació dels productes o conseqüències del comportament. Si l'observació del comportament de fumar és observació directa, la de les burilles deixades en un cendrer és observació indirecta. Per tant, aquesta observació és sempre *ex post facto*, és a dir, posterior als fets en què es basa.

La forma més habitual d'observació indirecta en les ciències socials és l'**observació documental**, en la qual el producte del comportament és, justament, un document –una carta, un diari, una narració– que constitueix el material observat.

← **L'observació participant:** és la pròpia de les ciències socials, la que indaga en la subjectivitat de les persones estudiades mitjançant les preguntes i el diàleg. Si l'observador ha de preguntar o –almenys- ha d'estar en situació de poder preguntar i d'accedir a la privacitat del subjecte, és ineludible que estableixi una relació amb aquest mateix subjecte, relació que pot ser més formal o informal, més superficial o més profunda, tal com passa en les entrevistes.

Es tracta, doncs, d'una observació híbrida: té elements d'experimentació, ja que pot manipular d'alguna manera al subjecte o intervenir sobre ell; però la seva aposta pel punt de vista d'aquest mateix subjecte l'allunya del mètode experimental. Per tant, correspon a la perspectiva èmica; n'és, de fet, la condició necessària: sense observació participant difícilment es pot aconseguir una interpretació des del punt de vista dels individus observats.

VEGEU TAMBÉ

Podeu veure el subapartat "Diferents concepcions base de l'entrevista".

Suposeu que volem observar un grup d'avis jugant a la petanca en un parc.

Si els registréssim amb una càmera de vídeo, equipada amb un teleobjectiu, des de 100 m de distància, estaríem utilitzant un procediment de registre propi de l'observació no participant directa. Encara que els micròfons de la camera fossin capaços de gravar les converses, aquestes serien espontànies i no respondrien, llevat que fos a l'atzar, a les nostres preguntes. Si després a casa o al despatx passéssim la cinta per tal de treure'n dades, l'observació seria tanmateix directa.

Si en comptes de gravar en vídeo la partida, visitéssim el camp de joc quan ja hagués acabat i no hi quedés ningú, aleshores podríem tal volta reconstruir els desplaçaments sobre el terreny gràcies a les petjades o les incidències del joc a partir dels impactes de la bola a la sorra. En aquest cas estaríem practicant observació indirecta. Però l'estaríem practicant igualment, en la modalitat documental, si llegíssim el diari personal d'algun d'aquests avis on es relatés la partida des del punt de vista del narrador.

Finalment si assistíssim a la partida o fins i tot hi participéssim, interrogant els subjectes sobre els motius de les jugades, les estratègies de joc, els sentiments en guanyar o perdre, aleshores estaríem servint-nos de l'observació participant.

Les tres variants del mètode observacional comentades, és a dir: l'observació participant, l'observació no participant directa i l'observació no participant indirecta o documental, permeten tres vies d'aplicació de la metodologia qualitativa i constituiran el marc, respectivament, dels mòduls 2, 3 i 4 d'aquest curs.

Els mètodes qualitius adopten enfocaments èmics i empen l'observació participant cercant la subjectivitat.

El dilema informació-significat o les eleccions relatives al nivell de codificació del comportament

Els mètodes de les ciències socials poden estudiar fenòmens despulats de significat personal i social o bé fenòmens carregats d'aquest mateix significat.

■ La dimensió informació-significat

Significat referencial i funcional

Un subjecte actiu, un agent, vol aconseguir uns efectes sobre l'ambient físic o social mitjançant els seus actes. I es representen aquests efectes com a metes del seu comportament. Aquest és un vessant del significat, el seu vessant **funcional o intencional**.

Però aquest mateix agent actua condicionat per esdeveniments previs que l'han mogut a fer-ho, donant resposta a les circumstàncies que l'envolten. Aquest és el vessant **referencial** del significat.

En la perspectiva d'un observador extern, una persona obre la porta de casa seva **perquè** ha sonat abans el timbre (referent) i **per tal de** poder veure qui hi ha rere la porta o per donar pas a la persona esperada (intenció o funció).

En interaccions comunicatives autèntiques el vaivé de significats es pot complicar. Si saludem algun conegut que passa per la vorera de davant, és possible que un taxista interpreti que el volíem parar. El nostre conegut interpreta correctament la nostra salutació i respon adequadament, però el taxista es constitueix com a receptor (sense ser-ho) i assigna al nostre acte un significat que nosaltres no li desitjàvem atorgar.

Per tant, en qualsevol interacció social circulen com a significats:

- Els que l'agent, emissor o iniciador de la interacció vol assignar a l'acció.
- Els que el receptor o destinatari de l'anterior acció atribueix a l'acció de l'emissor.
- Els que l'observador extern al sistema emissor-receptor creu deduir de la interacció observada. L'observador es troba en la posició d'un **hermeneuta** o intèrpret. Pot inferir significats dels fets observats (al marge dels subjectes), pot preguntar els significats als subjectes, o pot derivar-los de documents personals o oficials, segons els casos.

Haureu notat que aquestes tres possibilitats corresponen a les tres vies d'obtenció d'informació dels mètodes qualitius: l'observació participant, la no participant directa i la indirecta o documental.

Seguint la pauta d'autors com Hans Gadamer, els mètodes qualitius reben de vegades la denominació *hermenèutics* –és a dir, *interpretatius*–, ja que aquest és el tarannà, atent al significat, de l'observador que els practica.

Context d'ocurrència; contextos antecedent i conseqüent

Comptat i debatut, és clar que qualsevol ésser humà actua determinat fins a cert punt pel passat (pròxim o remot) i pensant o planificant el futur (immediat o allunyat en el temps). L'observador com a hermeneuta o intèrpret necessita tenir dades sobre aquests determinants previs o aquestes metes per venir. En resum: l'observador ha de conèixer el context d'ocurrència del comportament per tal de poder desxifrar-ne el significat.

Com que hem situat la significació sobre l'eix del temps (és a dir, passat-futur), aleshores el context també haurà de ser temporal i contenir informació sobre els fets anteriors a cada acció del subjecte o sobre els esdeveniments que la segueixen. El context d'ocurrència es desdoblarà, doncs, en un context antecedent, que ens donarà el significat o significats referencials, i un context funcional o conseqüent, que ens donarà el significat o significats funcionals.

Un subjecte va en moto i frena de sobte. El significat referencial d'aquest acte es pot vincular a un semàfor que s'acaba de posar vermell, a un vianant imprevist que ha creuat el carrer o a l'aparició en l'horitzó visual del motorista del punt de destí. El seu significat funcional el lligarà a evitar una multa (per saltar-se un semàfor), a evitar un atropellament, o a allò que el motorista podrà fer un cop en el lloc desitjat.

Però aquests significats no depenen solament de la representació purament intel·lectual que el motorista es fa de les circumstàncies, sinó també de les seves vivències emocionals. El subjecte preguntat podria explicar el seu acte de frenar dient que l'havia executat per por a la multa de l'urbà que hi havia a prop, per repugnància a fer mal a ningú, o perquè volia encadenar la moto a un fanal i anar a comprar pa o trobar-se amb algú en un bar.

En qualsevol cas, amb vistes a comprendre en el seu relleu just un fet com la frenada de l'exemple, tant si pregunta com si només assisteix com a espectador, l'observador ha de conèixer els esdeveniments que s'han produït abans (llum vermell, transeünt) i els que s'han produït després (començar a pedalar en posar-se verd, lligar la moto, etc.). Ha de conèixer el context:

Si assisteix com a espectador, l'ha de conèixer per tal de poder interpretar èticament el fet.

Si pregunta al subjecte, l'ha de conèixer per tal de poder contrastar la seva interpretació ètica del fet amb l'ètica del subjecte.

Seguint el fil de l'exemple anterior, adoneu-vos que no és el mateix relacionar comportaments, entesos com a signes, amb els seus diversos significats, que relacionar diferents classes d'informació:

→ Quan relacionem un comportament com aturar la moto amb la presència d'un semàfor vermell o amb l'adquisició d'una barra de pa estem treballant amb **signes i significats** pertinents per al propi subjecte observat.

← Quan relacionem la intensitat de la frenada amb la velocitat a què circulava el motorista, o la probabilitat de parar-se davant d'un semàfor vermell amb el preu de la moto, aleshores estem relacionant **classes d'informació**.

Evidentment, aquesta informació ofereix un significat a l'observador i té un sentit social, però no és rellevant per al subjecte en relació amb la frenada: el subjecte no decideix frenar (en aquest cas) perquè va a una certa velocitat o condicionat pel preu del seu vehicle.

El mateix podríem afirmar si la variable independent fos l'edat del subjecte, el sexe o els anys que fa que té el carnet. Encara que totes aquestes dades són molt interessants, no corresponen a continguts de representacions que pugui tenir un motorista en el moment de frenar.

És obvi que aquests significats solament poden ser coneguts mitjançant el propi subjecte: l'hem d'escoltar, l'hem de preguntar, hem de transcriure les seves respostes o comentaris. Podem, doncs, fer el següent:

- Observar (mirar, escoltar) **què fa** la gent i deduir dels seus actes, verbals i no verbals, per què ho fan, amb quina finalitat.
- Interrogar la gent sobre els seus motius i raons, sobre el perquè i la finalitat del seus actes: saber què en **diu** la gent del seu comportament.
- També podem, és clar, fer ambdues coses.

Aquestes directrius estan expressades en els fragments següents de Rom Harré:

"Per tal de tractar la gent com si fossin éssers humans ha de ser possible acceptar els seus comentaris sobre les seves accions com a autèntics, per bé que revisables, com a informes de fenòmens subjectes a la crítica empírica."

"És un tret essencial de l'enfocament que estem defensant per a la Psicologia que totes o gairebé totes les coses que diem ordinàriament sobre nosaltres mateixos i sobre l'altra gent haurien de ser preses seriosament com a informes o dades rellevants per a una ciència psicològica. Això no és dir que aquests enunciats hagin de ser acceptats sense crítica, ans que els fenòmens sobre els quals pretenen informar existeixen *realment* i a més són *rellevants*."

R. Harré; P. F. Secord (1972). *The Explanation of Social Behaviour* (pp. 101 i 105). Oxford: Blackwell.

■ La dimensió molar-molecular

L'orientació de la recerca psicològica i social cap al significat o cap a la informació determina de rebot el **nivell d'anàlisi** del comportament. Davant del psicòleg, la realitat que li concerneix es presenta en diferents estrats més o menys distants de les significacions quotidianes.

Suposem que un observador contempla una escena consistent en dos individus que s'allunyen l'un de l'altre, agitant una de les seves extremitats superiors amb els caps girats i les mirades enfrontades. Davant d'això l'observador pot veure el següent:

- Dos mòbils o dos cossos físics en moviment.
- Dos cossos humans en acció executant un moviment característic amb braç i mà.
- Dos subjectes acomiadant-se l'un de l'altre.

En el primer cas, la percepció de l'observador no està conformada pels significats culturals de domini comú, sinó pel punt de vista físic o cinètic. En el tercer cas, sí que ho està: l'observador pertany a la mateixa cultura que els dos actors i pot descodificar la seva acció d'acord amb el codi gestual de salutacions i comiats, coneguts per tothom. El segon cas ocuparia una posició intermèdia.

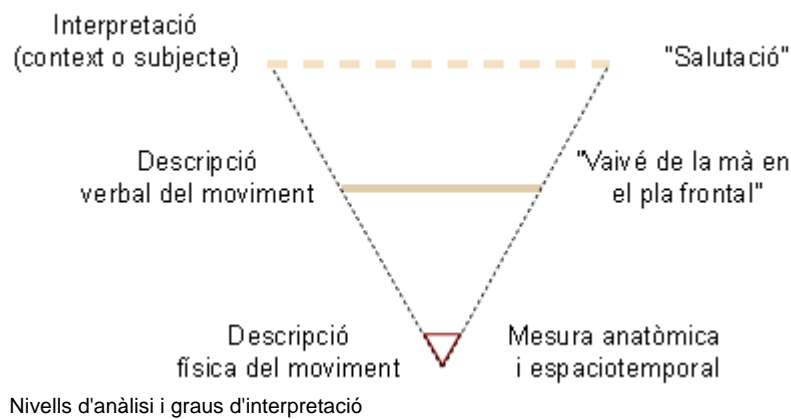
- Els nivells de manifestació dels fenòmens de comportament en els quals aquests s'estructuren amb els diversos significats que els atorga la cultura són **molars** i donen lloc a unitats macroscòpiques o molars.
- ← Els nivells de manifestació dels fenòmens de comportament on aquests són analitzats en segments no codificats per la cultura quotidiana, sinó per valors de la cultura científica o tècnica, solen ser **moleculars** i donen lloc a unitats microscòpiques o moleculares.

Completant el primer contacte amb aquests conceptes que ja hem tingut anteriorment, en farem un contrast més exhaustiu mitjançant el quadre següent:

VEGEU TAMBÉ

Podeu consultar el subapartat "La dimensió observacional-experimental d'aquest mòdul didàctic."

Nivells o unitats molars	Nivells o unitats moleculares
Tenen caire global	Tenen caire concret.
Són adequats als estudis observacionals.	Són adequats als estudis experimentals.
Tenen una duració llarga o mitjana.	Tenen poca duració.
Corresponen a accions o activitats intencionals.	Corresponen a actes puntuals, moviments, respostes, reaccions.
Solen ser molt interpretatius.	Solen ser força descriptius.
Són realitzats per un subjecte integral.	Són executats per un cos o una part del cos.
Exemple: "Acomiadar-se".	Exemple: "Agitar la mà".

En la figura teniu una representació esquemàtica de la relació entre la molaritat i el caràcter interpretatiu d'una unitat, o entre la molecularitat i el seu caràcter descriptiu. El component interpretatiu es va ampliant com la base d'un triangle a mesura que passem de nivells moleculares a nivells molars:

- Una salutació entesa com a tal en el nivell superior, molar, exigeix a l'observador recórrer al context per tal d'interpretar correctament l'acció del subjecte. Però l'oportunitat de poder interpretar té com a contrapartida el risc d'una certa ambigüitat, atès que diversos observadors poden arribar a ser *subjectius*, donant interpretacions diferents segons el context que considerin rellevant. Per exemple, en comptes d'una salutació podem pensar que és un comiat.
- ← En canvi en el nivell inferior, molecular, la gamma de possibilitats d'interpretació és menor o gairebé inexistent. Estem en el nivell de la descripció i si el subjecte "mou la mà entorn de l'articulació del canell, de dreta a esquerra", això no admet gaire ambigüitat: només ofereix una lectura possible. Guanyem, doncs, objectivitat, però perdem l'opció de fer una interpretació contextualitzada, personalitzada, més en profunditat, de les accions del subjecte.

Els mètodes qualitius estudien les manifestacions del comportament humà en un nivell d'anàlisi molar on es posa de manifest el significat personal i social.

Perfil i abast dels mètodes qualitius

- La varietat dels mètodes qualitius: semblances i diferències
- Tradicions i abast dels mètodes qualitius

La varietat dels mètodes qualitius: semblances i diferències

Tot i que hi ha diverses variants dels mètodes qualitius, tenen elements en comú i són perfectament classificables.

■ El perfil comú dels mètodes qualitius

Resumint la unitat anterior podem dir el següent:

Els mètodes qualitius es caracteritzen pels aspectes següents:

- La preferència pels estudis de casos, idiogràfics.
- L'orientació cap als mètodes observacionals i la cerca de validesa ecològica.
- Els enfocaments holístics, globals.
- La defensa de la intersubjectivitat en el discurs científic i de l'enfocament èmic.
- La utilització de l'observació participant, en congruència amb el punt anterior.
- L'estudi de material verbal o de comportament significatiu per al subjecte en la vida quotidiana.
- El recurs al context de cara a la interpretació, en sintonia amb el punt anterior.

Al seu torn, l'investigador qualitatiu:

- Busca la comprensió en profunditat de fenòmens complexos, tant des del punt de vista d'ell mateix, com a observador, com des del punt de vista del subjecte.
- Exhibeix un tarannà habitualment reflexiu, crític i relativista.
- No manté la definició del problema d'investigació de manera immutable al llarg de la recerca, sinó que redefineix aquest mateix problema i revisa les seves interpretacions en el curs del mateix procés de recollida i anàlisi d'informació.

Ara bé, sovint ens trobem amb metodologies titllades de qualitatives que no presenten un o alguns d'aquests trets nuclears. I és que hi ha mètodes qualitius que mereixen aquest nom i altres que no el mereixen tant; hi ha mètodes qualitius en sentit propi i impropí. Es pot establir una classificació o gradació segons la mesura en què un mètode compleix els criteris enumerats.

■ Una tipologia dels mètodes qualitius

Per tal de classificar els mètodes qualitius utilitzarem criteris ja coneguts agrupats en dues dimensions:

- Pel que fa al tipus d'observació utilitzada, distingirem entre **observació participant, observació no participant directa i observació no participant indirecta o documental**.

VEGEU TAMBE

Podeu veure el subapartat "La dimensió participant-no participant d'aquesta assignatura."

- Pel que fa al tipus de comportament registrat distingirem entre **material verbal (oral o escrit) i material no verbal**.

Si construïm una taula a partir d'aquestes tipologies, creuant-les com a files i columnes, podem classificar els mètodes qualitius i establir el caràcter més propi o impropí segons pertanyin a una de les caselles formades o a una altra.

Classificació i gradació dels mètodes qualitius segons el tipus d'observació i el material registrat

	Material verbal oral/escrit	Material no verbal
Observació participant	(oral) 1	2
Observació no participant indirecta (documental)	(escrit) 3	4
Observació no participant directa	(oral) 5	6

En la casella 1 trobem un dels perfils més propis dels mètodes qualitius, que implica la utilització d'informants i l'ús d'entrevistes o altres formes d'observació participant, com també el recull d'informació verbal, transcrita a partir de la comunicació oral. Aquesta informació és la que s'analitza.

En la casella 3 tenim un altre perfil típicament qualitatiu. Ara, l'observació és de documents de diverses classes i, per tant, indirecta, *a posteriori* de les accions que els han generat; però el material per a l'anàlisi continua essent verbal, en forma d'escrit, o simbòlic en general (dibuixos).

Les caselles 2 i 5 inclouen perfils metodològics una mica més allunyats del nucli del que se sol considerar qualitatiu.

La casella 2 correspon a estudis d'observació participant centrats en comportament no verbal, en categories d'acció o activitat. Seria el cas dels estudis de comunicació no verbal o d'expressió facial o gestual. L'expressió, el gest, certes accions corporals comunicatives, no són llenguatge, però o bé són assimilables al llenguatge o bé són regulats per codis biològics i/o culturals i, per tant, desxifrables a partir del coneixement del codis en qüestió.

La casella 5 conté aquells estudis que, si bé no empen l'observació participant, tanmateix registren comportament verbal que el subjecte produeix espontàniament i el transcriuen transformant-lo en dades.

Les caselles 4 i 6 presentarien els perfils menys compatibles amb l'enfocament qualitatiu.

En la casella 6 no s'empra ni observació participant, ni documental, mentre que els comportaments recollits tampoc no són verbals. Es tractaria, doncs, d'una metodologia observacional no necessàriament qualitativa. Solament una interpretació en clau simbòlica o comunicativa del comportament, una voluntat interpretativa i una exploració en profunditat de cada subjecte, donaria a aquests estudis una pàtina qualitativa.

Finalment en la casella 4 s'utilitza l'observació indirecta, però aquesta no té caire documental. Això vol dir que l'observació no s'aplica a material simbòlic sinó a altres productes de les accions humanes. Aquesta és una opció rara en el món del psicòleg. No tant en el de l'antropòleg o l'etòleg, els quals sovint segueixen i analitzen els impactes que deixen en l'ambient persones o animals.

Partim d'aquest quadre comparatiu, inspirat en T. D. Cook i Ch. S. Reichardt (1986). Hacia una superación del enfrentamiento entre los métodos cualitativos y los cuantitativos. A T. D. Cook i Ch. S. Reichardt (Eds.), *Métodos cualitativos y cuantitativos en investigación evaluativa* (p. 29). Madrid: Morata.

En aquest quadre d'oposicions entre els mètodes qualitius i quantitius, i del perfil que correspon a cada un, els autors han utilitzat un llenguatge i uns termes que no coincideixen sempre exactament amb els que hem utilitzat nosaltres.

Mètodes qualitius	Mètodes quantitius
Fonamentats en la fenomenologia i la crítica epistemològica.	Fonamentats en el positivisme.
Interessats en comprendre el comportament humà des del marc de referència de qui actua.	Interessats en les formes i causes dels fenòmens des del punt de vista de l'observador científic.
Atents als estats subjectius dels individus.	Atents als fets objectius.
Proximitat a les dades; perspectiva des de "dintre".	Llunyania de les dades; perspectiva des de "fora".
Observació naturalista i sense control.	Mesura controlada.
Orientats al descobriment: exploratoris, descriptius, inductius.	Orientats a la comprovació: confirmatoris, reduccionistes, hipotètico-deductius.
Orientats al procés: tenen un concepte dinàmic de la realitat.	Orientats al resultat: tenen un concepte estàtic de la realitat.
Cerquen validesa i dades reals, riques i profundes.	Cerquen fiabilitat i dades sòlides i repetibles.
No generalitzable, preferència pels estudis de casos.	Generalitzable, preferència per les extrapolacions a grans poblacions.
Holístics, globals.	Analítics, particularistes.

Doncs bé, se us demana que sigueu capaços de reconèixer alguns dels conceptes exposats al llarg d'aquest mòdul en les expressions i mots que figuren en aquest quadre. A quins conceptes correspondrien les frases següents (alguns conceptes es poden repetir):

"Atents als estats subjectius dels individus":

"Atents als fets objectius":

"Llunyania de les dades; perspectiva des de "fora"":

"Observació naturalista i sense control".

"No generalitzable, preferència pels estudis de casos".

"Generalitzable, preferència per les extrapolacions a grans poblacions".

Per exemple, la frase "Interessats en comprendre el comportament humà des del marc de referència de qui actua" es podria substituir per "Partidaris d'enfocaments èmics" o quelcom semblant.

Un mètode es pot considerar qualitatiu en la mesura que es basa en l'observació participant o la documental i interpreta material verbal o simbòlic.

Tradicions i abast dels mètodes qualitius

La recerca qualitativa, en qualsevol de les seves diferents tradicions, es pot aplicar en combinació amb la recerca quantitativa.

■ Les tradicions de la recerca qualitativa

Arrencant de les tradicions filosòfiques i científiques remarcades en començar el mòdul els mètodes qualitius es van

reafirmant al llarg del segle XX:

VEGEU TAMBÉ

Podeu veure els subapartats "La ruptura amb el positivisme", "El positivisme obert o crític" d'aquesta assignatura.

En el si de disciplines com la **sociologia i la història**:

- Mitjançant l'obra de **Jurgen Habermas**, que segueix l'estela de Max Weber, però també els corrents del marxisme i de l'anomenada Escola de Frankfurt. Habermas accepta el caràcter interpretatiu de la recerca social i poleix la distinció entre la conducta com a resposta i l'acció intencional dotada de sentit pel subjecte que la realitza. Una de les recomanacions destacades de Habermas es refereix al caràcter necessàriament crític de les ciències de l'home.
- En això contrasta amb **H. J. Gadamer**, un altre pensador clau per a l'orientació qualitativa en la línia de Heidegger, el qual posa més èmfasi en el caire interpretatiu d'aquestes ciències que no pas en el crític.

En la **lingüística**, on l'aportació central és la distinció entre enfocaments èmic i ètic deguda a l'antropòleg K. L. Pike. Aquesta distinció és capital ja que permet articular l'experiència viscuda pel subjecte amb l'explicació des del punt de vista del científic.

En l'**antropologia**, sobretot la de línia estructuralista i, per tant, abocada a la visió dels rols i accions socials com si formessin part d'un sistema lingüístic. En aquest terreny, l'enfocament qualitatiu ha estat la regla i no pas l'excepció.

En la **psicologia**, a partir dels anys cinquanta del segle XX, broten i creixen diferents branques en l'arbre dels mètodes qualitius, a partir de la forquilla central que hem fixat en la taula vista en el nucli anterior. N'exposem les principals:

Recordem que aquesta forquilla central era de quatre punxes i consistia en dues importants branques d'observació participant i documental centrada en el discurs verbal (caselles 1 i 3) i dues més secundàries d'observació participant de comportament no verbal o d'observació no participant de comportament verbal (caselles 2 i 5).

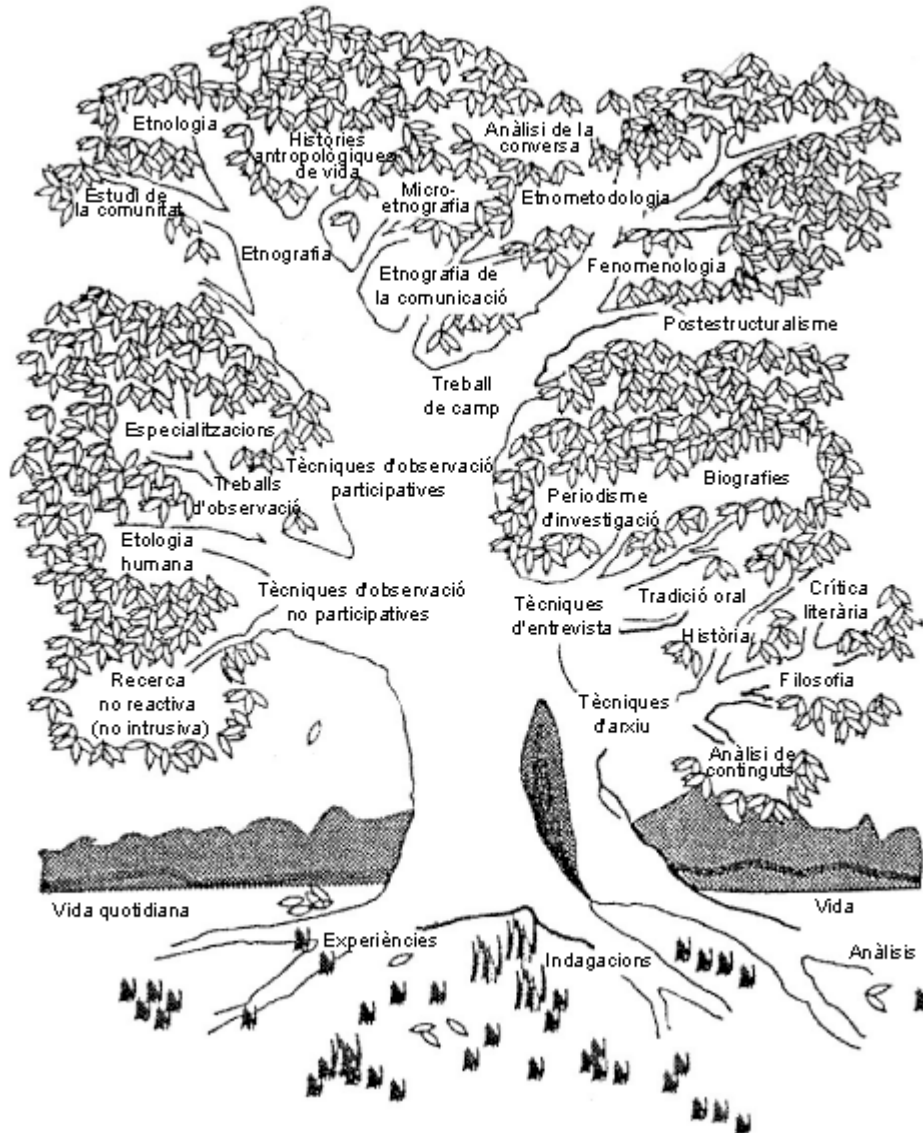
- El **constructivisme**, amb diverses arrels; les més importants són l'obra d'A. Schutz (1899/1959) i la de Kurt Lewin (1890/1947), amb un referent contemporani capital: el treball *The Social Construction of Reality: A treatise in the sociology of knowledge* (1966), de Berger i Luckman. El punt de partida d'aquesta orientació és que cada interpretació de la realitat és un artefacte social, producte de l'intercanvi i l'acord entre persones, culturalment, històricament i geogràficament localitzada.
- La **psicologia fenomenològica**, que arrenca també de l'obra de Schutz qui, en aquesta direcció, va seguir les passes de Weber i Husserl. En gran part, el concepte d'intersubjectivitat neix en aquesta òrbita, igual que la idea que l'observador científic no escapa a les lleis de l'acció social: així, per tal d'entrevistar un subjecte, ha d'establir una relació amb ell, interpretar-lo.
- L'**etnometodologia** d'H. Garfinkel, també lligada a plantejaments constructivistes i fenomenològics i, en el terreny de la pràctica interpretativa, a la reivindicació del context com a font d'indicacions per a la comprensió de la vida quotidiana.
- L'**etogènia**, enfocament provenint de Rom Harré, igualment d'esperit constructivista, parteix d'una contundent crítica a l'experimentació social i defensa l'observació participant, la pregunta i l'anàlisi del significat com a fonts bàsiques del coneixement d'un subjecte. Si no preguntem o no llegim els textos, poc sabrem dels nostres semblants.
- L'**interaccionisme simbòlic**, derivat de l'obra clàssica de G. H. Mead (1863/1931) i del treball posterior d'Erwin Goffman, amb un plantejament que afirma la base interactiva i intencional del coneixement humà, inclòs el del científic social.

Al marge d'aquestes tradicions reconegudes, altres àrees de recerca teòrica i aplicada s'han servit de mètodes que, en menor o major mesura, es poden considerar qualitius.

- La psicologia de l'educació i la pedagogia, quan han abocat la recerca cap al treball de camp, han adreçat el seu treball en la direcció qualitativa. La investigació-acció, una modalitat abundantment utilitzada en aquesta àrea, incorpora plenament els punts de partida i les exigències dels mètodes qualitius.
- L'actual psicologia evolutiva, partidària d'una concepció interactiva i pragmàtica (depenent del context social) del desenvolupament humà, també s'orienta decididament cap als estudis qualitius.

- La psicologia social en camps com els estudis de comunicació o la psicologia cultural sembla assumir igualment aquests punts de partida i aquestes exigències.
- La clínica psicològica centrada en els estudis individuals també cultiva, si no tots, sí una part important dels plantejaments qualitius.

La majoria d'aquestes tradicions i línies de treball estan recollides en la figura següent, que representa "l'arbre" dels mètodes qualitius tal com ha anat creixent en les ciències socials del segle XX. Com notareu, les branques principals són les que hem dibuixat prèviament aquí, al marge de diferències terminològiques o de detall.

L'arbre dels mètodes qualitius
 Font: M. B. Miles i A. M. Huberman (1994). *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook* (2a ed., p. 6). London: Sage.

■ La integració dels mètodes qualitius i quantitius

La recerca qualitativa i la quantitativa són compatibles en general i fins i tot sovint complementàries.

Quan reclamem la conveniència de combinar mètodes qualitius i quantitius

- No ens referim a la seva articulació seqüenciada: els mètodes qualitius categoritzarien, contextualitzarien, descriurien, classificarien; els mètodes quantitius, sobre els materials així prèviament preparats, mesurarien, escalarien, trobarien models matemàtics.
- No ens referim tampoc al fet que, en alguns casos, cada un d'aquests mètodes s'adeqüi millor a certs temes d'estudi, se centri en nivells diferents de la realitat psicològica (malgrat que això és innegable).

Els canvis del diàmetre de la pupil·la en funció de la intensitat de la llum, no es presten a ser investigats qualitativament; i viceversa: les estratègies de dominació del líder d'una banda adolescent es resisteix força a un tractament purament quantitatiu.

← Ens referim a la integració d'ambdós mètodes en termes d'igualtat, aplicats –quan això és possible– al mateix objecte d'estudi: cada aplicació d'un mètode qualitatiu o d'un de quantitatiu representa, des d'aquest punt de vista, una investigació en si mateixa, autosuficient, tot i que la combinació d'ambdues enriqueix el corpus de dades i la interpretació.

Els contrastos estadístics i els models formals cobren sentit quan van acompanyats d'una comprensió en profunditat dels fenòmens. En paraules de Cook i Reichardt, "els dos mètodes es vigoritzen mútuament".

T. D. Cook i Ch. S. Reichardt (1986). *Métodos Cualitativos y Cuantitativos en la Investigación Evaluativa*. Madrid: Morata.

Els enfocaments qualitatiu i quantitatiu es poden articular al llarg de diferents eixos metodològics (nosaltres en destacarem tres):

- **L'eix de la generalització:** mitjançant la **triangulació**. Aquest és l'eix principal. Cada mètode implica línies d'accés diferents cap a la realitat humana, de la qual revela aspectes i estrats diferents. Si obtenim dades compatibles o combinables aplicant diferents mètodes, després un marc teòric prou ampli ens ha de permetre integrar les diferents lectures del fenomen en un model més general però unificat.

VEGEU TAMBÉ

El concepte de triangulació és molt més ampli que el que aquí hem utilitzat. Vegeu el subapartat "La triangulació" d'aquest mòdul didàctic.

- **L'eix èmic-ètic** (cas particular de l'anterior): Ja hem dit que els enfocaments èmics i ètics es complementen en la mesura que ofereixen dues versions d'un fenomen, en el llenguatge del subjecte i en el del científic.
- **L'eix observació-experimentació** (cas particular del primer): si combinem dades recollides en situació de camp, sense intervenció, amb dades obtingudes en situació artificial o en algun tipus de laboratori, gaudirem dels avantatges d'una i altra d'aquestes estratègies en el terreny de la validesa dels resultats. Tindrem una versió del fenomen proveïda de validesa ecològica i una altra que es beneficiarà d'una certa validesa interna. La nostra interpretació les haurà d'integrar totes dues.

El concepte de triangulació és molt més ampli que el que aquí hem utilitzat. Vegeu el subapartat "La triangulació".

La integració de mètodes qualitatius i quantitatius es pot fer com una triangulació, articulant estratègies observacionals i experimentals o èmiques i ètiques.

Exercicis d'autoavaluació

1. Una qüestió clau que justifica l'aparició dels mètodes qualitatius és...

- la diferència entre el comportament animal i l'humà.
- la discontinuïtat entre els fenòmens físics i els comportamentals.
- l'aparició de la informàtica.
- les noves necessitats socials.

2. Assenyaleu quin dels següents autors es pot considerar un pioner de l'enfocament qualitatiu.

- Dilthey.
- Comte.
- Stuart Mill.
- Marx.

3. Quina de les tendències següents del pensament científic posteriors als anys cinquanta està molt lligada al desenvolupament de la metodologia qualitativa?

- El conductisme.
- La teoria de sistemes.
- L'ecologia.
- L'antropologia i la lingüística estructurals.

4. Una de les crítiques globals al positivisme des de la perspectiva qualitativa es refereix...

- al seu menyspreu per la teoria.
- al seu rebuig per les explicacions teleològiques en favor de les causals.
- al seu rebuig per les explicacions causals en favor de les teleològiques.
- a la seva preferència pel mètode experimental respecte de l'observacional.

5. Tocant el criteri de generalitzabilitat, la psicologia...

- no el pot complir mai.
- el pot complir a vegades sí i a vegades no.
- el pot complir en certes condicions, però de vegades, senzillament, no vol generalitzar.
- el pot complir sempre, sense matisos.

6. La pluralitat d'opcions metodològiques en les ciències socials i la psicologia...

- és injustificable des de qualsevol punt de vista.
- és injustificable des del punt de vista qualitatiu.
- es justifica com a conseqüència de peculiaritats estructurals que diferencien aquestes ciències de les ciències naturals.
- es justifica com a conseqüència de la seva curta història i de la seva immaduresa com a ciències.

7. L'incompliment del criteri de parsimònia per part de les ciències socials té a veure amb el fet que...

- el nombre de factors explicatius al voltant d'un fet comportamental o social és superior al que hi ha al voltant d'un fet físic.
- el nombre de factors explicatius al voltant d'un fet comportamental o social és inferior al que hi ha al voltant d'un fet físic.
- les ciències socials no busquen explicacions sinó només interpretacions.
- hi ha una gran proliferació d'escoles i tendències en el seu si.

8. Els plantejaments estrictament positivistes tenen dificultats per a estudiar...

- el comportament comunicatiu.
- el llenguatge.
- els fenòmens de masses.
- la subjectivitat.

9. Una situació de camp o natural és aquella en què...

- el científic estudia temes biològics o ecològics.
 - el subjecte exhibeix espontàniament el seu comportament habitual o quotidià.
 - l'observador memoritza el que veu, sense enregistrar-ho.
 - l'estudi es fa en un laboratori.
10. Sabeu que la metodologia observacional, generalment associada a la investigació qualitativa, prefereix treballar amb unitats molars abans que moleculars. La raó d'això és que les unitats molars...
- són més visibles i detectables en situació de camp.
 - són de curta duració i permeten enllestir abans el registre.
 - són de tipus verbal i, per tant, més idònies per als interessos qualitius.
 - permeten mesures més precises.
11. Els mètodes qualitius poden buscar...
- validesa interna i generalització nomotètica.
 - validesa interna i valor idiogràfic.
 - validesa externa, d'aplicació i generalització nomotètica.
 - validesa externa, d'aplicació i valor idiogràfic.
12. Un mètode holístic és aquell que, per a investigar el seu objecte d'estudi, no recorre a...
- tècniques estadístiques d'anàlisi.
 - la simplificació o parcel·lació d'aquest objecte d'estudi.
 - teories i models.
 - la gravació magnetofònica o audiovisual.
13. En la investigació qualitativa, la capacitat del mateix subjecte d'autodescriure's o de descriure una altra persona...
- no s'aprofita en nom del mètode i del rigor científic.
 - s'invalida en nom del dret a la privadesa i per raons legals.
 - s'accepta, però a la informació resultant se li assigna un paper secundari.
 - representa una aportació fonamental i la informació resultant és tan important o més que la que el científic recull pel seu compte.
14. Des del punt de vista d'autors com Schutz, el significat objectiu d'un acte és senzillament...
- el significat que té per a un observador extern.
 - el significat que té per a qui l'ha executat.
 - el significat que té per a un científic.
 - el significat que té per a una persona qualsevol.
15. En una aproximació èmica l'investigador utilitza, per a la seva anàlisi...
- la seva experiència en investigacions anteriors.
 - el llenguatge, les categories d'interpretació, dels mateixos subjectes estudiats.
 - el llenguatge i les categories de la teoria de la qual ha partit.
 - La segona i la tercera respostes a la vegada.

16. En relació amb l'oposició èmic-ètic és recomanable donar a la recerca qualitativa...
- un enfocament èmic.
 - un enfocament ètic.
 - un enfocament emicoètic.
 - un enfocament ni èmic ni ètic, al marge de qualsevol dels dos.
17. L'observació indirecta és...
- l'observació d'un subjecte sense que aquest se n'adoni.
 - l'observació d'un subjecte per telèfon o sense veure'l.
 - l'observació de qualsevol acció no verbal d'un subjecte.
 - l'observació dels productes o conseqüències del comportament.
18. La forma més utilitzada d'observació indirecta en la investigació qualitativa és...
- l'observació de material audiovisual.
 - l'observació de rituals i cerimònies.
 - l'observació documental.
 - l'observació de continguts de premsa.
19. La forma d'observació més propera al diàleg i a la intersubjectivitat i, per tant, molt adaptada a l'esperit dels mètodes qualitatius és...
- l'observació prèvia a un experiment.
 - l'observació documental.
 - l'observació participant.
 - l'observació no participant.
20. Per tal de poder desxifrar el significat d'un comportament l'observador ha de conèixer, entre altres coses,...
- el seu context d'ocurrència, precedent i consegüent.
 - el seu context d'ocurrència intern, o sigui, l'estat fisiològic del subjecte.
 - els valors poblacionals de la variable corresponent a aquest comportament.
 - els resultats d'un test passat prèviament.
21. El significat funcional d'una acció està lligat a...
- la situació precedent a l'acció.
 - la teoria que permet explicar-la.
 - els pensaments del subjecte.
 - les intencions o propòsits del subjecte.
22. L'investigador qualitatiu enfoca el seu treball...
- buscant la comprensió en profunditat dels fenòmens, amb una visió crítica i relativista.
 - preferint l'explicació abstracta, teòrica, a la comprensió del cas concret.
 - amb total neutralitat científica, sense tractar de posar-se en el lloc dels subjectes.
 - seguint literalment les recomanacions del mètode científiconatural.
23. Els dos perfils més propis de la metodologia qualitativa són el de les investigacions que empren...

- observació no participant o observació documental sobre material verbal (transcrit o escrit).
 - observació participant sobre material verbal, però no escrit.
 - observació participant o observació documental sobre material verbal (transcrit o escrit).
 - observació de comportament comunicatiu, verbal o no verbal.
24. Dintre de l'àmbit de la psicologia, quina de les orientacions científiques següents quedaria fora de la tradició qualitativa?
- El constructivisme derivat de l'obra de Berger i Luckman.
 - L'interaccionisme simbòlic que arrenca de G. H. Mead i Goffman.
 - La psicologia genètica de Piaget.
 - La psicologia fenomenològica inspirada en Husserl i Schutz.
25. Quan es vol integrar, en una mateixa recerca, la metodologia qualitativa i la quantitativa, l'eix de referència que ha de permetre la seva articulació és, sobretot,...
- l'eix del mètode, en general, que marca la seqüència lògica que s'ha de seguir.
 - l'eix de la generalització en tant que triangulació (entre mètodes, enfocaments, etc.).
 - l'eix de la relació entre els investigadors qualitius i quantitius que intervenen.
 - l'eix passat-present-futur.
26. L'observació participant és metodològicament híbrida: té elements d'experimentació, ja que pot manipular d'alguna manera el subjecte; però el fet de comunicar-se amb ell i de tractar de situar-se en el seu punt de vista l'allunya del mètode experimental i l'acosta a enfocaments èmics.
- Cert
 - Fals
27. Quan un investigador educatiu examina les dades oficials, estadístiques, sobre fracàs escolar, està obtenint **significats assignats pels mateixos subjectes** fracassats a la seva negativa experiència escolar.
- Cert
 - Fals
28. Una investigació que no estudiï comportament verbal mai no podrà ser considerada qualitativa.
- Cert
 - Fals
29. Deixant de banda els possibles matisos, la manera de ser i els objectes d'estudi de les ciències naturals encaixen bé en els plantejaments positivistes i responen satisfactòriament a les seves exigències.
- Cert
 - Fals
30. Les unitats moleculars del comportament i els nivells d'anàlisi on es defineixen solen incorporar una interpretació comuna, sociocultural, de l'acció o l'acte que representen.
- Cert
 - Fals

Enllaços d'interès

Com sabeu, moltes vegades les adreces web canvien de proveïdor i d'adreça amb el temps. De totes maneres us recordem que sempre podeu intentar localitzar una adreça web mitjançant la utilització d'un cercador, com per exemple, Google, un dels més potents en l'actualitat. De totes maneres, també hi ha altres cercadors que poden ser d'utilitat. Cal que introduïu bé el nom de la institució, programa, etc. o del tema relacionat o bé qualsevol paraula que pugui estar associada amb el tema.

El panorama de camins de la investigació qualitativa que acabem de dibuixar és, com no podia ser d'una altra manera, una composició nostra. Si voleu accedir a diferents sectors d'aquest paisatge, una bona opció és visitar les nombroses pàgines d'Internet on es mostren diferents perspectives, més o menys completes, d'aquesta panoràmica.

Una altra pàgina d'abast general digne de ser visitada (tot i que no té ni de lluny tantes connexions) és la següent:

<http://www.qual.auckland.ac.nz/>.

Pàgines que ofereixen síntesis metodològiques que us poden servir d'orientació inicial, encara que no coincideixin totalment en continguts o amb intencions amb els del nostre material, són les que teniu a continuació:

<http://usuarios.iponet.es/casinada/arteolog/170.htm> (enfocament fenomenològic).

<http://www.qualitative-research.net/fqs/fqs-e/buttons-e.htm> (ofereix material didàctic i debats gratuïts).

<http://www.aqr.org.uk/homepage.shtml> (és una associació anglesa entorn de la investigació qualitativa. Hi podeu trobar notícies i una entrada –Library– on disposeu de material bibliogràfic).

<http://www.ship.edu/~cgboeree/qualmeth.html> (orientació fenomenològica).

D'altra banda, hi ha pàgines d'interès en principi secundari per a nosaltres, en la mesura que s'ocupen, no tant de la investigació qualitativa en si mateixa, sinó dels conceptes metodològics que ens han servit per a delimitar-la. Tanmateix, aquests conceptes continuaran essent utilitzats al llarg de la nostra exposició, per la qual cosa no sobra que en tingueu informació tan completa com sigui possible.

<http://gsociology.icaap.org/methods/> (en l'entrada "Methods-Qualitative" hi ha textos metodològics gratuïts i referències).

<http://www.mtsu.edu/~psyskip/rmlec3a.htm> (és un curs sobre metodologia científica que en el capítol 4 –el que us recomanem– fa una síntesi de l'oposició observacional-experimental).

A banda de les anteriors, hi ha pàgines l'interès principal de les quals resideix en l'oferta de materials de recerca qualitativa realitzades o en curs.

<http://www.recherche-qualitative.qc.ca/Publications.htm> (hi trobareu articles de la revista *Recherches Qualitatives* i comunicacions presentades als col·loquis organitzats per l'associació titular de la pàgina, ARQ).

Finalment, us suggerim pàgines on es debaten algunes de les grans qüestions al voltant de les quals es legitimen metodològicament els mètodes qualitius:

<http://www.infomed.es/constructivism/documsweb/paradigma.html> (es qüestiona el paradigma positivista i l'experimentació aplicats barroerament a l'estudi del comportament humà).

http://www.infomed.es/constructivism/documsweb/workshop_seattle.html (pàgina amb la mateixa filiació de l'anterior on es justifica la concepció del comportament humà com un procés generador de significat).

Bibliografia

Anguera, T. (1995). Metodología Cualitativa. A M. T. Anguera et al. (Eds.), *Métodos de Investigación en Psicología* (pp. 513-522). Madrid: Síntesis.

Álvarez Méndez, J. M. (1986). Investigación Cualitativa/Investigación Cuantitativa: ¿Una falsa disyuntiva?. A T. D. Cook i Ch. S. Reichardt (Eds.), *Métodos cualitativos y cuantitativos en investigación evaluativa* (pp. 9-23). Madrid: Morata.

Cook, T. D. i Reichardt, CH. S. (1986). Hacia una superación del enfrentamiento entre los métodos cualitativos y los cuantitativos. A T. D. Cook i Ch. S. Reichardt (Eds.), *Métodos cualitativos y cuantitativos en investigación evaluativa* (pp. 25-58). Madrid: Morata.

Morales, M. (1999). La observación indirecta: una aplicación al análisis de textos. A M. T. Anguera (Coord.), *Observación en la escuela: aplicaciones* (pp. 299-307). Barcelona: Edicions UB. [Exemple de l'ús en la literatura dels termes "qualitatiu" i "quantitatiu".]

Riba, C. (1991). El método observacional. Decisiones básicas y objetivos. A T. Anguera (Ed.), *Metodología Observacional en la Investigación Psicológica. Vol. 1: Fundamentación* (pp. 29-114). Barcelona: PPU.

Taylor, S. J. i Bogdan, R. (1987). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación: la búsqueda de significados*. Barcelona: Paidós.